

Региональная
экспертная группа
по здоровью мигрантов

Ҳисобот муаллифлари:

Сергей Учаев

Оксана Абдуллаева

Шухрат Абдуллаев

2022

**ОИВ билан касалланган меҳнат
мигрантларининг тиббий хизматлардан
фойдаланиши, уларни парвариш қилиш ва
соғлигини қўллаб-қувватлаш имкониятини
баҳолаш: Ўзбекистон Республикаси**

Мазкур тадқиқот Евросиё зарарни камайтириш Ассоциацияси (ЕЗКА) томонидан қўллаб-қувватланганлиги туфайли амалга оширилди.

Ҳисобот муаллифлари:

Сергей Учаев,

«Ишонч ва ҳаёт» ННТ раиси, ишчи гуруҳ раҳбари

Оксана Абдуллаева,

“ИТАФАКТ” Ижтимоий Тадқиқотлар Агентлигининг катта тадқиқотчиси

Шухрат Абдуллаев,

“ИТАФАКТ” Ижтимоий Тадқиқотлар Агентлиги директори, етакчи тадқиқотчи.

Тадқиқот давомда берилган маслаҳатлар ва кўрсатилган техник ёрдам учун алоҳида миннатдорчилигимизни Мигрантлар саломатлиги бўйича минтақавий экспертлар гуруҳининг қуйидаги ходимларига билдирамиз:

Зинаида Абросимова,

Шарқий Европа ва Марказий Осиёда мигрантларнинг саломатлиги бўйича минтақавий эксперт гуруҳи координатори, шунингдек

Даниил Кашницкий,

Мигрантлар саломатлиги бўйича ҳудудий экспертлар гуруҳининг академик ҳамжамият билан ўзаро ҳамкорлик бўйича координатори, “Олий иқтисодиёт мактаби” ИТИ, Ижтимоий сиёсат институти кичик илмий ходими.

ҚИСҚАРТМАЛАР ВА ШАРТЛИ ТУШУНЧАЛАР РЎЙХАТИ

- ТММА** - Ташқи Меҳнат Миграцияси Агентлиги
РВҚТ - Ретровирусга қарши терапия
ОИВ - Одамнинг иммунитет танқислиги вируси
КЭН - Кузатув эпидемиология назорати
ОБЯШ - ОИВ билан яшовчи шахслар
БММВ - Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги
ИИВ - Ички ишлар вазирлиги
МваБ - Мониторинг ва баҳолаш
ХМТ - Халқаро миграция ташкилоти
ИЭК - ОИВ инфекцияси, сил касаллиги, безгак тарқалишининг олдини олиш ва тадбирларни амалга ошириш учун донор маблағларни жалб қилиш соҳасида халқаро ва хорижий ташкилотлар билан яқин ҳамкорликни таъминлаш ва ишларни мувофиқлаштириш бўйича идоралараро эксперт Кенгаши
ННТ - Нодавлат нотижорат ташкилоти
НХҲ - Норматив-ҳуқуқий ҳужжат
БАА - Бирлашган Араб Амирликлари
ВМҚ - Вазирлар Маҳкамасининг Қарори
ПҚ - Президент қарори
ЎзР - Ўзбекистон Республикаси
РФ - Россия Федерацияси
ОИТС РМ - Республика ОИТСга қарши кураш маркази
СанҚваМ - Санитария қоидалари ва меъерлари
ММҚ - Мамлакат Мувофиқлаштирувчи Қўмитаси
ОАВ - Оммавий ахборот воситалари
МДҲ - Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги
ОИТС - Орттирилган иммунитет танқислиги синдроми
ЧИ - Чуқурлаштирилган интервью

МУНДАРИЖА

ҚИСҚАРТМАЛАР ВА ШАРТЛИ ТУШУНЧАЛАР РЎЙХАТИ	3
КИРИШ	7
Тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари	7
Тадқиқот методологияси	7
Тадқиқот географияси ва чекловлар	9
Ҳисоботнинг тузилиши	9
1. МИЛЛИЙ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ БАЗАНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ДИНАМИКАСИ ВА ОИВ БИЛАН КАСАЛЛАНГАН МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИ САЛОМАТЛИГИ СОҲАСИДА ХАЛҚАРО ВА ИККИ ТОМОНЛАМА БИТИМЛАР ТУЗИШ	10
Меҳнат ва ташқи меҳнат миграцияси соҳасидаги норматив-ҳуқуқий муҳит	10
Меҳнат миграцияси соҳасида халқаро битимлар тузиш динамикаси	11
Аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш ва ОИВ инфекцияси тарқалишининг олдини олиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий муҳит	12
Чет элга кетаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари-меҳнат мигрантларини ОИВ га текшириш амалиёти	14

МУНДАРИЖА

Хорижий меҳнат мигрантларини Ўзбекистон Республикаси ҳудудига киришда ОИВ инфекциясига текшириш амалиёти	16
2. МИЛЛИЙ МИГРАЦИЯ СИЁСАТИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ, ШУ ЖУМЛАДАН ОИВ БИЛАН ЯШАЁТГАН МИГРАНТЛАРНИНГ САЛОМАТЛИГИ МАСАЛАЛАРИ	18
Меҳнат мигрантлари гуруҳида ОИВ тарқалишининг олдини олиш сиёсати	18
ОИВ тарқалишининг олдини олиш соҳасидаги мувофиқлаштирувчи механизм	21
Меҳнат мигрантлари гуруҳлари билан профилактика дастурлари	21
ОИВ инфекциясини даволаш, қўллаб-қувватлаш ва парвариш қилиш билан боғлиқ давлат харажатлари тўғрисидаги маълумотлар	22
3. ОБЯШ ГУРУҲИНИНГ ТАШҚИ МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ БЎЙИЧА ТАЖРИБАСИ: АСОСИЙ ГУРУҲЛАР БИЛАН ЧУҚУРЛАШТИРИЛГАН СУҲБАТЛАРНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ НАТИЖАЛАРИ	24
Ишга жойлашиш учун чет элга чиқиш тўғрисида қарор қабул қилиш ва тегишли муаммолар	24
ОБЯШ учун чет элда ишлаш имкониятини қўлга киритишда гендер фарқлар	26
РВҚТ ва тиббий ёрдам олиш имконияти	27

МУНДАРИЖА

Чет элдан қайтиб келгач, ОБЯШнинг даволаниш ва қўллаб-қувватланиши имконияти	29
Меҳнат миграциясида бўлган ОБЯШ гуруҳи вакиллари учун ННТнинг қўллаб-қувватловчи ташаббуслари	30
ВАЗИЯТНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ НАТИЖАЛАРИ БЎЙИЧА АСОСИЙ ХУЛОСАЛАР ВА ТАВСИЯЛАР	32
Асосий хулосалар	32
Асосий тавсиялар	35
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	37

КИРИШ

Тадқиқот мақсади ва вазифалари

Мазкур тадқиқотнинг асосий мақсади Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекцияси билан касалланган шахсларнинг меҳнат фаолиятини амалга ошириш-меҳнат миграцияси мақсадида республикадан чиқиб кетаётганда соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасидаги вазиятни ўрганишдан иборат.

Тадқиқот мақсадига эришиш учун бир қатор вазифаларни бажариш зарур эди:

1. Мамлакатга қайтиб келгач, меҳнат мигрантлари олдида турган асосий ҳуқуқий ва институционал тўсиқларни таърифлаш;
2. Меҳнат мигрантлари орасида мавжуд бўлган ОИВ эпидемиологик маълумотларини кўриб чиқиш;
3. Мигрантларнинг саломатлиги соҳасида миллий сиёсатни таҳлил қилиш, шу жумладан, Ўзбекистон Республикасида халқаро меҳнат мигрантларига ОИВ билан касалланган мигрантларни чет элда қўллаб-қувватлаш, шунингдек, ОИВ инфекцияси муносабати билан даволаш ва хизмат кўрсатиш;
4. Меҳнат мигрантларининг саломатлиги соҳасида бошқа мамлакатлар билан халқаро ва икки томонлама шартномалар тузиш динамикасини тавсифлаб бериш;
5. Фуқаролик жамияти ташкилотлари фаолияти ва меҳнат мигрантлари саломатлигини муҳофаза қилиш соҳасида фаолият юритаётган лойиҳалар ҳақида маълумот тўплаш;
6. ОИВга қарши кураш бўйича миллий дастурда меҳнат мигрантларининг саломатлиги бўйича компонентни, шу жумладан, Глобал фонд гранти маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган Дастурни қисқача таҳлил қилиш. ОИВ инфекциясининг тарқалишига қарши курашиш бўйича мамлакат мувофиқлаштирувчи механизмнинг кун тартибда ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантлари гуруҳининг ўрнини тавсифлаш;
7. Ўзбекистон Республикасига меҳнат миграциясидан қайтган ОИВ таҳлили мусбат бўлган фуқароларни даволаш билан боғлиқ давлат харажатлари тўғрисидаги маълумотларни таҳлил қилиш.

Методологик тадқиқотлар

Вазиятни таҳлил қилиш учун иккиламчи маълумотларни таҳлил қилиш усули ва асосий информаторлар билан чуқурлаштирилган интервьюларни ўз ичига олган сифатли методология қўлланилди. Тадқиқотнинг биринчи босқичида Ўзбекистон Республикаси расмий статистикасининг очиқ маълумотлари каби манбалардаги иккиламчи маълумотлар таҳлил қилинди; қонун ҳужжатларининг очиқ маълумотлар базалари, шу жумладан қонунлар, қонуности ҳужжатлари (мамлакат Президенти ва ҳукуматининг фармонлари, қарорлари) ва норматив ҳужжатлар (айрим вазирликлар ва идоралар томонидан қабул қилинган қарорлар, буйруқ, протоколлар);

меҳнат мигрантлари билан ишлайдиган давлат ташкилотлари тўғрисидаги маълумотлар; ишга жойлашиш ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатишга ёрдам берадиган иқтисодий тузилмалари тўғрисидаги маълумотлар; ОИВ билан касалланган мигрантларни мақсадли қўллаб-қувватлаш дастурларини амалга оширувчи нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисидаги маълумотлар; умуман меҳнат миграцияси масалаларини ёритувчи ва соғлиқни сақлаш ҳамда ОИВ билан боғлиқ масалаларни қамраб олган электрон оммавий ахборот воситалари материаллари.

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг саломатлигини муҳофаза қилиш масалалари бўйича долзарб маълумотларни олиш учун «Ишонч ва ҳаёт» ННТ томонидан Республика ОИТСга қарши марказига сўров тайёрланди. Сўров қуйидаги мавзуларни ўз ичига олади:

1. 2021 йил 1 январ ҳолати бўйича мигрантлар орасида КЭН натижалари;
2. Ишга жойлашиш мақсадида чет элга чиқаётган шахслар учун ОИВ инфекцияси билан боғлиқ тиббий хизмат кўрсатиш қоидаларини тартибга солувчи қарорлар, протоколлар ва бошқа қонун ҳужжатлари рўйхати;
3. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида меҳнат шартномалари бўйича хорижий шахслар учун ОИВ инфекцияси билан боғлиқ тиббий хизмат кўрсатиш қоидаларини тартибга солувчи қарорлар, баённомалар ва бошқа қонун ҳужжатлари рўйхати;
4. ОИВ-мусбат бўлган фуқароларни даволаш билан боғлиқ давлат харажатларининг тахминий ҳисоб-китоблари;
5. Мигрантлар саломатлиги соҳасида мавжуд бўлган ҳужжатлар (қонунлар ва қонуности ҳужжатлари) рўйхати, шу жумладан чет элда ОИВ билан касалланган мигрантларни қўллаб-қувватлаш.
6. Ўзбекистон Республикаси томонидан бошқа мамлакатлар билан тузилган мигрантлар саломатлиги соҳасидаги халқаро ва икки томонлама битимлар рўйхати.

Шунингдек, ушбу тадқиқотни ўтказиш ва унинг натижалари бўйича энг тўлиқ ҳисоботни тайёрлашга ёрдам берадиган бошқа тегишли очиқ маълумотлар ҳам сўралган. Сўровга кўра, ОИТС РМ томонидан юқоридagi маълумотларнинг бир қисми жавоб сифатида олинган. Маълумотлар қайта ишланган ва ушбу ҳисоботга киритилган.

Дастлабки маълумот олиш мақсадида чуқурлаштирилган интервью олиш учун иккита йўриқнома ишлаб чиқилди. Биринчиси — соғлиқни сақлаш тизими вакиллари: ОИВ билан касалланган бир гуруҳ меҳнат мигрантлари билан ишлаш тажрибасига эга бўлган тиббий ходимлар билан. Иккинчиси-иш/ўқиш мақсадида чет элга чиқиш тажрибасига эга бўлган ОБЯШ гуруҳи вакиллари билан. Йўриқнома ўзбек тилига таржима қилинган. Рус тилидаги вариантлари ушбу ҳисоботнинг 1 ва 2 иловаларида тўлиқ берилган.

Ўзбек ва рус тилларини яхши биладиган махсус ўқитилган интервью олувчилар томонидан жами олтита чуқурлаштирилган интервью ўтказилди. ЧИ респондентларнинг қуйидаги тоифалари билан ўтказилди:

- соғлиқни сақлаш ходими, ОИВ/ОИТС тарқалишининг олдини олиш тизими мутахассиси-1 киши
- ишга жойлашиш учун миграция тажрибасига эга бўлган ОБЯШ гуруҳи вакиллари(аёллар)-3 киши
- ишга жойлашиш учун миграция тажрибасига эга бўлган ОБЯШ гуруҳи вакиллари(эркаклар)-2 киши

Интервью бошланишидан олдин тадқиқотнинг барча иштирокчилари унинг мақсадлари ва вазифалари билан танишдилар ва «Ихтиёрий розилик» шакллари имзоладилар.

Тадқиқот географияси ва чекловлар

Тадқиқот Ўзбекистон Республикасининг Тошкент шаҳрида ўтказилди. Барча асосий маълумотлар, шунингдек, ишга жойлашиш учун чет элга чиқиш тажрибасига эга бўлган ОБЯШ гуруҳи вакиллари орасида тўпланган. Шу нуқтаи назардан қараганда, олинган маълумотлар ОИВ билан боғлиқ даволаниш, қўллаб-қувватлаш ва парвариш қилиш имкониятларига таъсир қилувчи омилларнинг тўлиқ бўлмаган спектрини ўз ичига олиши мумкин. Улар мамлакат пойтахтида ОИВ билан касалланган мигрантларга хос бўлиши мумкин ва минтақавий хусусиятларни, хусусан, тил тўсиқларини ва бошқаларни акс эттирмайди. Маълумотлар эҳтиёткорлик билан талқин қилиниши керак, тўлиқ тасаввурга эга бўлиш учун мамлакатнинг барча ҳудудларида жинси, ёши, таълим даражаси ва бошқалар бўйича ажратилган респондентлар гуруҳлари билан чуқурлаштирилган суҳбатлар ва мақсадли гуруҳларда муҳокамалар ўтказилиши зарур. Бундан ташқари, соғлиқни сақлаш тизими, меҳнат ва таълим тизими вакиллари билан кўпроқ чуқурлаштирилган интервьюлар талаб этилади.

Ҳисоботнинг тузилиши

Ушбу ҳисобот учта асосий бўлимга бўлинган. Биринчиси ОИВ инфекцияси билан касалланган меҳнат мигрантларининг соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасидаги миллий қонунчилик базасини ислоҳ қилиш жараёни, шунингдек, ОИВ инфекцияси тарқалишининг олдини олиш соҳасидаги қонунчиликни ислоҳ қилиш тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олади. Иккинчиси меҳнат мигрантлари, шу жумладан ОИВ инфекцияси билан касалланган мигрантлар билан ишлаш бўйича миллий мувофиқлаштириш механизмини таҳлил қилишга бағишланган. Учинчиси, меҳнат миграцияси учун чет элга сафар қилган ОБЯШ вакиллари орасидаги ҳақиқий вазияни таҳлил қилиш масалаларига бағишланган. Тавсифда хорижда ишлаш учун кетиш тўғрисида қарор қабул қилиш, хорижда меҳнатни қонунийлаштириш борасидаги мавжуд тўсиқлар, ишга жойлашишдаги гендер тафовутлари, РВҚТга риоя қилиш ва дори воситаларидан фойдаланиш имконияти, чет элдан қайтгандан кейин даволаниш имконияти, шунингдек, ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантлари бўйича нодавлат нотижорат ташкилотларининг ташаббусларини қўллаб-қувватлаш каби масалаларга тўхтаб ўтилган. Ушбу тадқиқот натижаларига кўра асосий хулосалар ва тавсиялар келтирилган.

МИЛЛИЙ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ БАЗАНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ДИНАМИКАСИ ВА ОИВ БИЛАН КАСАЛЛАНГАН МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИ САЛОМАТЛИГИ СОҲАСИДА ХАЛҚАРО ВА ИККИ ТОМОНЛАМА БИТИМЛАР ТУЗИШ

Меҳнат ва ташқи меҳнат миграцияси соҳасидаги норматив-ҳуқуқий муҳит

Мамлакатда меҳнат муносабатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари тизими Ўзбекистон Республикасининг меҳнат соҳасидаги қонунларига, Олий Мажлис қарорларига¹, Президент фармонларига, Қорақалпоғистон Республикаси қонунларига ва Жўқорғи Кенгес² қарорларига, Ўзбекистон Республикаси ҳукумати ва Қорақалпоғистон Республикаси ҳукуматининг қарорларига, давлат ҳокимиятининг бошқа вакиллик ва ижро этувчи органларининг ўз ваколатлари доирасида қабул қилинадиган қарорларига асосланади. Бундан ташқари, айрим меҳнат соҳалари, хусусан, меҳнат миграцияси масалалари Ўзбекистон Республикаси ҳукумати ва ўзбекистонликлар ишга жойлашиш учун юборилган мамлакатлар ҳукуматлари ўртасида икки томонлама битимлар билан тартибга солинади.

Конституциявий нормалар ва принциплар тизимини, шунингдек, меҳнат муносабатлари соҳасида яратилган норматив-ҳуқуқий базани таҳлил қилиш, асосан, соҳа ва иш жойини, соғлиқни сақлаш масалалари танлаш борасида инсон ҳуқуқлари бўйича ҳеч қандай чекловлар мавжуд эмаслигини кўрсатади. Бироқ, бу хулоса қисман тўғри бўлиб, ишга жойлашиш мақсадида қонуний ҳаракатланиш имкониятлари, қоида тариқасида, амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ва йўриқномалар даражасидаги тўсиқлар билан чегараланган ОБЯШ га тааллуқли эмас.

Мамлакатнинг меҳнат соҳасини тартибга солувчи асосий қонунлари 1995 йилда қабул қилинган бўлса-да, ҳужжатларнинг аксарияти 2018-дан бошлаб янгиланди ёки янгидан қабул қилинди.

2018-йилдан буён мамлакатимизда меҳнат соҳасида фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда меҳнат миграцияси тизимини тартибга солиш борасида миллий қонун ҳужжатлари жиддий ислоҳ қилинди. Хусусан, Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 12 сентябрдаги «Ўзбекистон Республикаси фуқароларини хорижда уюшган ҳол-

¹ Ўзбекистон Республикаси олий Мажлиси (Олий кенгаш) — Ўзбекистон Республикаси парламенти, давлат ҳокимиятининг вакиллик ва Қонунчилик органи.

² Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси (Олий кенгаш) — қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширувчи Қорақалпоғистон Республикаси ҳокимиятининг олий давлат вакиллик органи (Ўзбекистон таркибида).

да ишга жойлаштириш тизимини янада такомиллаштириш ва тубдан қайта кўриб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида» ги 725-сонли қарори қабул қилинди. 2019-2020 йилларда норматив-ҳуқуқий базани ислоҳ қилиш давом эттирилди ва қуйидаги муҳим ҳужжатлар қабул қилинди: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20.08.2019 йилдаги «Чет элда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси фуқароларини ва уларнинг оила аъзоларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ-5785-сонли фармони. Ҳужжат меҳнат мигрантлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг ишончли механизmlарини яратиш, шу жумладан уй-жойи ва маиший шароитларни яхшилаш, молиявий ёрдам, ҳаёти ва саломатлигини ҳимоя қилиш каби комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш зарурлигини кўрсатмоқда. Фармон билан Ўзбекистон Республикаси Бош вазири раислик қилаётган Ўзбекистон Республикаси вазирлик ва идоралари раҳбарларидан ташкил топган ташқи меҳнат миграцияси масалалари бўйича Республика Комиссияси ташкил этилди. Шунингдек, чет элда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг халқаро иқтисодий ҳамкорлиги департаменти ташкил этилди.

Меҳнат миграцияси соҳасида халқаро битимлар тузиш динамикаси

Давлат раҳбарининг 2018-йил 28-майдаги “Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузурида Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлигининг хорижий давлатлардаги ваколатхоналарини очиш тўғрисида”ги ПКҚ-3743-сонли қарори доирасида Ўзбекистон Республикаси меҳнат мигрантларининг хориждаги ҳуқуқ ва манфаатларини муаммосиз кафолатлаш ҳамда ҳимоя қилиш мақсадида АВТМнинг хорижий ваколатхоналари ташкил этилмоқда, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатик муассасаларида Меҳнат миграцияси масалалари бўйича Атташеда қўшимча штат бирликлари жорий этилмоқда.

Меҳнат миграцияси соҳасида халқаро шартномаларни амалга ошириш учун масъул тузилмалар: Меҳнат вазирлиги; Меҳнат вазирлиги ҳузуридаги Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлиги; Соғлиқни сақлаш вазирлиги; Ташқи ишлар вазирлиги; Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги.

Аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш ва ОИВ инфекцияси тарқалишининг олдини олиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий муҳит

Айни пайтда Ўзбекистон Республикасининг ОИВ инфекцияси тарқалишининг олдини олиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамасининг бир неча қонунларидан, шунингдек, ОИВ инфекцияси профилактикаси масалаларидан иборат бўлиб, идоровий норматив ҳужжатлар, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг норматив ҳужжатлари билан тартибга солинади.

23.09.2013 йилдаги «Одамда иммунитет танқислиги вируси (ОИВ инфекцияси) оқибатида келиб чиққан касалликнинг тарқалишига қарши курашиш тўғрисида» ги қонун ОИВ билан касалланган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда халқаро стандартлар киритилган асосий ҳужжатдир. ОИВга қарши кураш тўғрисидаги қонун ОИВ/ОИТС ҳақида асосий тушунчаларни, шунингдек, давлат томонидан тартибга солувчи нормаларини ҳамда вирус тарқалишига қарши чораларни ўз ичига олади. Қонуннинг алоҳида боби ОИВ билан касалланганларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларига, шунингдек, уларни ижтимоий ҳимоя қилишга бағишланган.

Қонунда мамлакатнинг барча даволаш-профилактика муассасаларида ихтиёрий, мажбурий ёки мажбурлаш тартибда ўтказилиши мумкин бўлган ОИВга тиббий кўриқдан ўтиш тартиби билан тартибга солинади.³ Ўзбекистон Республикаси бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси меҳнат вазирлиги томонидан рўйхатга киритилган айрим касблар ходимлари ишга қабул қилинганда, дастлабки ва даврий тиббий кўриқларда ОИВ (15-модда) бўйича мажбурий тиббий кўриқдан ўтказилади. Қонунга мувофиқ, меҳнат шартномасини бекор қилишга ва ОИВ билан боғлиқ ҳолда ишга қабул қилишни рад этишга йўл қўйилмайди, касбий фаолиятнинг айрим турлари бундан мустасно.

ОИВ инфекцияси бўлган одамлар илгари ишлаган ташкилотда ўз меҳнат фаолиятини давом эттириш ҳуқуқига эга. Шунингдек, мамлакатда ОИВ/ОИТС масалаларини билвосита тартибга солувчи ва турли соҳаларга тегишли бўлган бошқа ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди: «Фуқаролар саломатлигини муҳофаза қилиш тўғрисида» ги қонун; «Қон ва унинг таркибий қисмлари донорлиги тўғрисида» ги қонун; Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 25 августдаги 365-сонли қарори билан тасдиқланган никоҳга кирган шахсларнинг тиббий кўриқдан ўтказилиши тўғрисидаги Низом ва бошқалар қабул қилинди. Батафсил маълумот учун 1-расмга қаранг.

³ 16-модда. Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 23 сентябрдаги «Одамда иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик тарқалишига қарши курашиш тўғрисида» ги ЎРҚ-353-сонли қонуни

1987-1997-йиллар (10 йил)

- * 1991 йил Ўзбекистон Республикасининг «ОИТС касаллигининг олдини олиш тўғрисида»ги Қонуни
- * 1992 йил ВМҚ «ОИТС касаллиги профилактикасини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»
- * 1997 йил ВМҚ «Ижтимоий аҳамиятга молик касалликлар рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида»

1998-2007-йиллар (10 йил)

- * 1999 Ўзбекистон Республикасининг «Одамда иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касалликларнинг олдини олиш тўғрисида» ги Қонуни (ОИВ-инфекцияси)
- * 2000 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 214-сонли «ОИВ/ОИТС бўйича санитария қоидалари ва экспертиза нормалари»
- * 2000 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «Ишга киришда профилактик тиббий кўриқдан ўтиш тўғрисида» ги 300-сонли буйруғи
- * 2002 йил Ўзбекистон Республикасининг «Қон донорлиги ва унинг таркибий қисмлари тўғрисида»-ги Қонуни
- * 2003 йил «Ўзбекистон Республикасида 2003-2006 йилларда ОИВ/ОИТС эпидемияси тарқалишига қарши курашиш бўйича стратегик дастури» 27.05.2003 йилдаги 3-Республика Фавқулудда эпидемияга қарши Комиссиясининг Қарорига илова
- * 2003 йил ВМҚ «Турмуш қурган шахсларнинг тиббий кўриқдан ўтказиш тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш тўғрисида»
- * 2004 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «Ўзбекистон Республикасида ОИВ/ОИТС бўйича профилактик чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида»ги 240-сонли буйруғи. «ОИВ инфекциясининг олдини олиш бўйича ДСЭНМ вазифалари бўйича кўрсатмалар»
- * 2007 йил Ўзбекистон Республикаси ВМ қошидаги Республика Фавқулудда эпидемияга қарши кураш комиссиясининг «Ўзбекистон Республикасида 2007-2011 йилларда ОИВ-инфекцияси тарқалишига қарши курашиш стратегик дастури»қарорига илова.
- * 2007 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекцияси билан боғлиқ профилактик тадбирларни такомиллаштириш ва тиббий-ижтимоий ёрдамни ташкил этиш тўғрисида»ги 480-сонли буйруғи
- * 2007 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирлигининг даволаш-профилактика муассасаларида санитария-гигиена, эпидемияга қарши ва дезинфекция режимларига риоя қилиш тўғрисида»ги 600-сонли буйруғи

2008-2017-йил

- * 2008 йил Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-1023-сонли қарори
- * «ОИТСга қарши кураш марказларининг ташкилий тузилмаси ва фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»2009 йил 1-сон ВМҚ
- * 2009 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 74-сонли «Соғлиқни сақлаш вазирлиги тизимидаги туғруққа ёрдам берувчи муассасаларда ОИВнинг онадан болага ўтишининг олдини олиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги буйруғи
- * 2012 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекцияси бўйича профилактика тадбирларини такомиллаштириш ва тиббий ёрдамни ташкил этиш тўғрисида»ги 80-сонли буйруғи
- * 2012 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «ОИВ инфекцияси бўйича ЖССТнинг мослаштирилган миллий протоколларини жорий этиш тўғрисида»ги 88-сонли буйруғи
- * 2013 йил Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ-353-сонли «Одамда иммун танқислиги вируси (ОИВ инфекцияси)келтириб чиқарадиган касалликларнинг тарқалишига қарши курашиш тўғрисида»ги Қонуни
- * 2013-2017-йилларда Ўзбекистонда ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш бўйича миллий стратегик дастур
- * 2014 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 200-сонли «Ишонч хоналарида ОИВга экспресс-тестинг жорий этиш бўйича миллий протоколни тасдиқлаш тўғрисида»ги буйруғи
- * 2015 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «ОИВ бўйича миллий клиник протоколларни тасдиқлаш тўғрисида»ги 81-сонли буйруғи.
- * 2015 йил Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «ОИВга қарши курашиш ва Ўзбекистон Республикасида тиббий хизмат кўрсатиш бўйича профилактик чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида» ги 123-сонли буйруғи

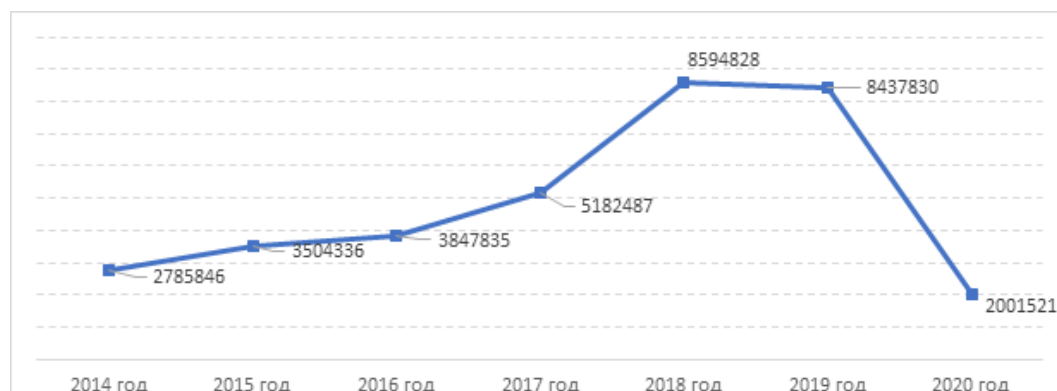
2018-2021 йиллар

- * ПҚ-3800 22.06.2018 «Одамда иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касалликнинг тарқалишига қарши курашиш ва шифохона ичидаги инфекцияларнинг олдини олиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»

1-расм. Ўзбекистон Республикасида ОИВ тарқалишининг олдини олиш соҳасида асосий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш хронологияси.

Чет элга кетаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари-меҳнат мигрантларини ОИВ га текшириш амалиёти

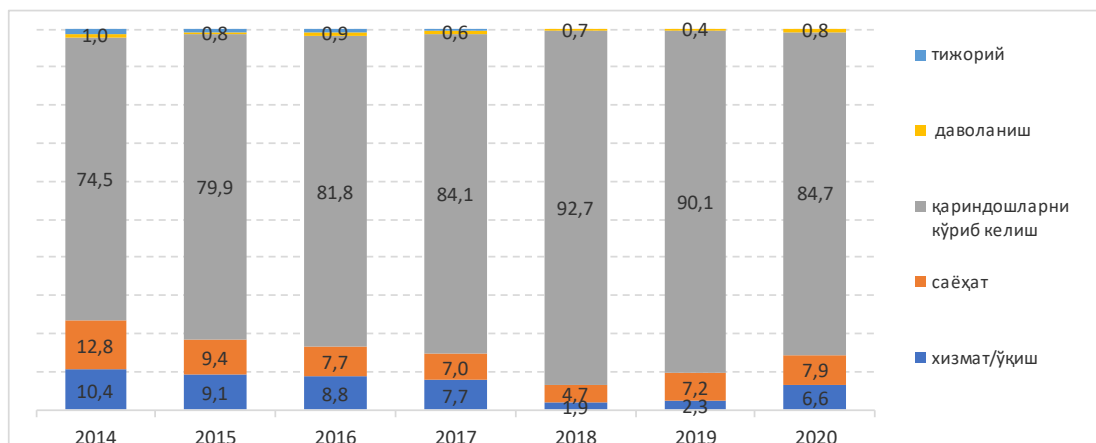
Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг хорижга чиқиш статистикаси сўнгги бир неча йил ичида, яъни 2014-2019-йилларда барқарор ўсишни кўрсатди. Ушбу динамикани 2020 йилда бутун дунё бўйлаб тарқалган коронавирус инфекцияси пандемияси - COVID – 2020 билан боғлиқ инқироз бузди. Маълумотлар 2-расмда келтирилган.

2-расм. Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элга чиқиши динамикаси. Маълумотлар мутлақ қийматда берилган⁴.

Мамлакат фуқароларининг аксарияти асосий сабаб сифатида «Қариндошларни кўриб келиш» деб кўрсатадилар. Фуқароларнинг 10 фоиздан ортиғи 2014-йилда иш ёки ўқиш учун хизмат сафарига кетиш сабабини кўрсатган бўлса, 2019-йилда бу кўрсаткич 2,3 фоизга камайган, 2020-йилда эса яна 6,6 фоизга ошган. Шунини тушуниш керакки, чет элга чиқувчи мамлакат фуқаролари ушбу сабабларнинг ҳар бирини кўрсатишлари мумкин, бироқ уларнинг мамлакатдан чиқишлари ҳақиқий сабаби иш билан боғлиқ бўлиши мумкин, 3-расмга қаранг.

⁴ 2014-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасидан чиққан Ўзбекистон Республикаси фуқаролари сонининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши.

3-расм. Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элга чиқиши динамикаси. Чиқиш мақсади бўйича умумий чиқиб кетганларнинг % миқдориди кўрсатилган⁵.

Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, Ўзбекистон Республикасидан келган меҳнат мигрантлари кўпинча яқин хориж мамлакатларига ишга юборилади. Ўзбекистон Республикаси МДХ мамлакатлари таркибига киради, шунинг учун Ҳамдўстликнинг аксарият мамлакатларида ушбу ҳудудда визасиз режим мавжуд. Давлат аҳолиси ишлаш учун соддалаштирилган усулдан фойдаланишлари мумкин. Ўзбекистон фуқаросини ишга жойлаштириш, масалан, Россия Федерациясида қуйидагича бўлиши мумкин: (1) вақтинчалик яшаш учун рухсатнома билан; (2) патент бўйича; (3) яшаш учун рухсатнома бўйича; (4) фуқароларнинг айрим тоифалари имтиёзлари бўйича. Ўзбекистон фуқароларини ишга жойлаштириш кўпинча патент асосида амалга оширилади. Ҳужжатда хорижий давлат ходимининг мамлакат ҳудудларида ишлаш нияти баён этилиши керак. Патентни олиш учун бошқа ҳужжатлар билан бирга ОИВ ва ўзгалар учун хавф туғдирадиган бошқа касалликларнинг йўқлигини тасдиқловчи тиббий маълумотномани тақдим этиш керак.

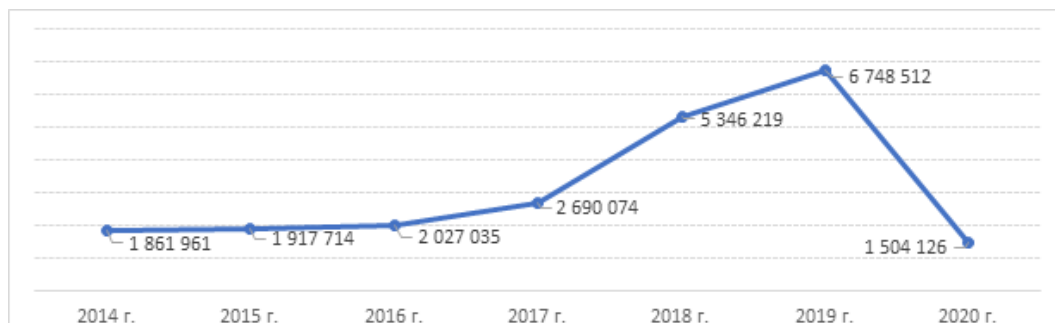
Ўзбекистон фуқароси патентсиз ишлаш ҳуқуқига эга. Бироқ, у алоҳида гуруҳларга тегишли бўлиши керак, масалан: (1) Россияга жўнатилган ва Ўзбекистон Республикасида яратилган ускуналарга хизмат кўрсатувчи ходимлар; (2) Элчихоналар ва консулликларнинг дипломатлари ва ходимлари; (3) Россия Федерацияси корхоналари учун зарур бўлган юқори малакали мутахассислар; (4) педагогик ва тиббиёт ходимлари, агар улар аккредитациядан ўтган муассасада ишлашга таклиф қилинган бўлса; (5) гастрол сафарларида юрган мусиқачилар, рассомлар ва бошқа санъаткорлар; (6) Талабалар эса фақат бўш вақтларида ишлашлари мумкин.

⁵ 2014-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасидан чиққан Ўзбекистон Республикаси фуқаролари сонининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши.

Ишга жойлашиш учун номзодларни тиббий кўриқдан ўтказиш кўплаб мезбон мамлакатларда амалга оширилади: Россия федерацияси, Туркия, Жанубий Корея, шунингдек Марказий Осиё мамлакатлари (Қозоғистон, Тожикистон, Туркменистон). Россия Федерацияси қонунчилигининг талабларига мувофиқ, Россия федерацияси ҳудудида жойлашган тиббий муассасаларда текшириш ўтказилиши керак. Томонлар ўртасида келишувга эришилган тақдирда, ишга жойлашиш учун номзодларни тиббий кўриқдан ўтказиш Ўзбекистон Республикаси ҳудудида алоҳида халқаро шартномада белгиланган тартибда амалга оширилиши мумкин.

Хорижий меҳнат мигрантларини Ўзбекистон Республикасига киришда ОИВ инфекциясига текшириш амалиёти

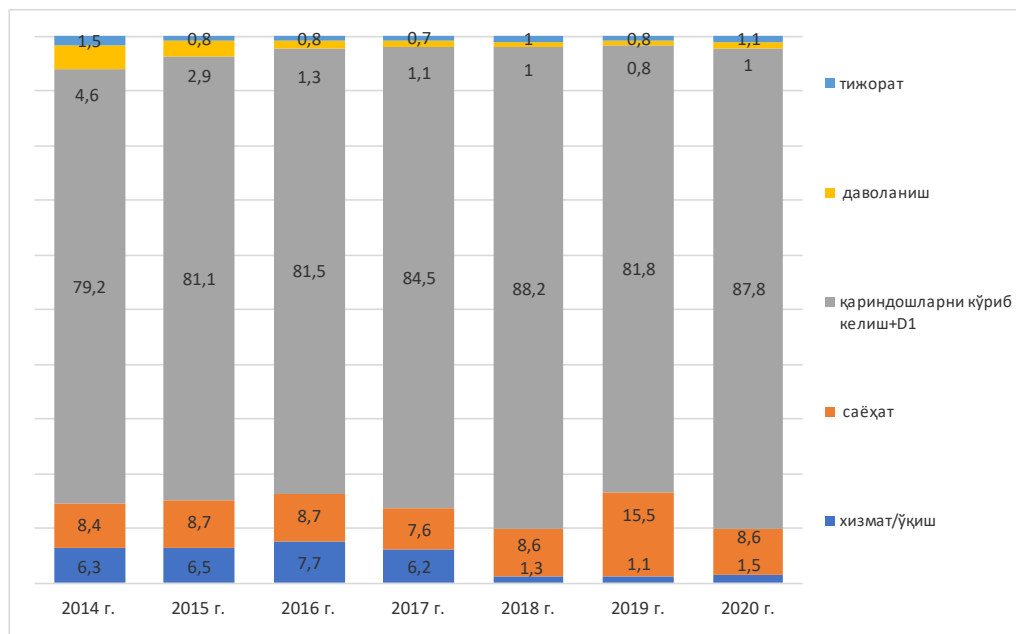
Сўнгги бир неча йил ичида Ўзбекистон Республикаси ҳудудига чет эл фуқароларининг кириб келиши динамикаси босқичма-босқич ўсиб борди ва 2019-йилда ўзининг энг юқори чўққисига чиқди. 2020-йилда COVID-19 пандемияси муносабати билан кўрсаткичлар кескин пасайди. Маълумотлар 4-расмда келтирилган.

4-расм. Чет элдан Ўзбекистон Республикасига хорижий фуқароларнинг кириши динамикаси. Маълумотлар мутлақ қийматда кўрсатилган⁶.

⁶ 2014-2020-йилларда Ўзбекистон Республикасига туристик мақсадлар билан келган хорижий шахслар сонининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши.

Чет эл фуқароларининг мамлакатга кириш мақсадлари ичда «қариндошларни кўргани келиш», «саёҳат» ва «хизмат мақсадлари/ўқиш»га келиш етакчилик қилади. Маълумотлар 5-расмда кўрсатилган.

5-расм. Чет элдан Ўзбекистон Республикасига хорижий фуқароларнинг кириши динамикаси. Маълумотлар кириш мақсади бўйича келганларнинг умумий сонининг % миқдорида келтириб ўтилган⁷.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида чет эл фуқаролари учун ишга кириш мақсадида бошқа ҳужжатлар билан бир қаторда ЎзРес тиббиёт муассасалари томонидан берилган ОИВ-инфекцияси йўқлиги тўғрисидаги гувоҳнома ҳам талаб этилади. Ушбу талаб Ўзбекистон Республикаси ВМ 25.03.2019 «Ўзбекистон Республикасида хорижий ишчи кучини жалб этиш ва улардан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида» ги №244 -сонли буйруғи ва «Ўзбекистон Республикасида хорижий ишчи кучини жалб қилиш ва ундан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги Низом»нинг 5-илоvasи асосида қайд этилди.

Вазиятни таҳлил қилиш натижалари шуни кўрсатдики, тиббиёт ходимлари бундай талабни ортиқча деб ҳисоблашади, чунки бу ўз соҳасида юқори малакага эга бўлган ва иқтисодиётнинг турли соҳаларида ўз маҳоратини, тажрибасини ва малакасини тақдим этишга қодир бўлган чет эл фуқароларининг мамлакатга киришини қийинлаштиради. Қоида тариқасида, заиф кам таъминланган гуруҳларга мансуб бўлмаган юқори малакали ва юқори ҳақ тўланадиган ишчилар мамлакатга кираётган мутахассисларнинг асосини ташкил этади. ОИВ инфекциясига эга бўлган тақдирда, улар РВҚТ мустақил равишда сотиб олишлари ёки ўзларининг

⁷ 2014-2020-йилларда Ўзбекистон Республикасига туристик мақсадлар билан келган хорижий шахслар сонининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши.

2

МИЛЛИЙ МИГРАЦИЯ СИЁСАТИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ, ШУ ЖУМЛАДАН ОИВ БИЛАН ЯШАЁТГАН МИГРАНТЛАРНИНГ САЛОМАТЛИГИ МАСАЛАЛАРИ

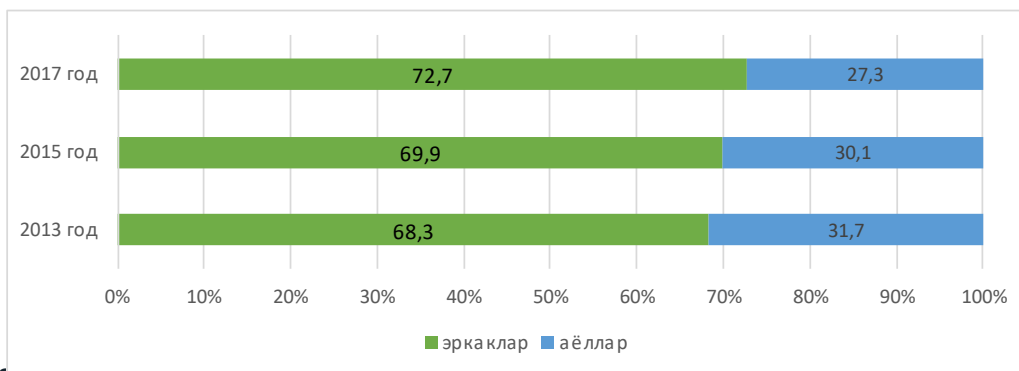
Меҳнат мигрантлари гуруҳида ОИВ тарқалишининг олдини олиш сиёсати

Меҳнат миграцияси жараёнини бошқаришнинг асосий жиҳатларидан бири мигрантлар саломатлигини муҳофаза қилиш ва айниқса, ОИВ инфекциясининг тарқалишини олдини олиш масаласидир. Меҳнат мигрантлари «2013-2017 йилларда Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекциясига қарши курашиш бўйича стратегик дастур»да ОИВ инфекцияси хавфи юқори бўлган гуруҳга киритилди. Уни амалга ошириш давомида мигрантлар билан ишлаш бўйича маълум бир ёндашувларини ишлаб чиқиш мақсадида ОИВ тарқалишига қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни мувофиқлаштириш бўйича Республика комиссияси қарори билан 28.01.2013 йилдаги «2013-2014 йилларда одам савдосига қарши курашни янада кучайтириш чора-тадбирлари режаси» ва 2013 йил 1 июндаги «Узоқ вақт давомида чет элда бўлган фуқаролар ўртасида ОИВ инфекциясини аниқлаш ва олдини олиш чора-тадбирлари самарадорлигини ошириш тўғрисида»ги 165-сонли Қарори тасдиқланди.

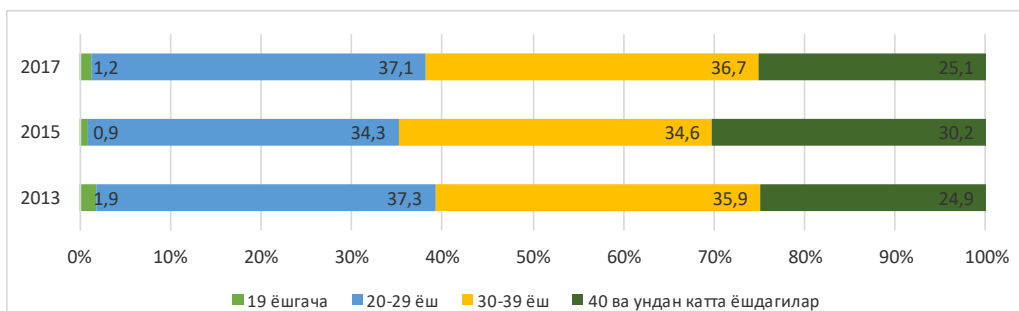
Шунингдек, махсус “Хорижга чиқаётган ва республикага кирувчи Ўзбекистон фуқаролари ўртасида ОИВ инфекциясини аниқлаш ва олдини олиш тартиби” жорий этилди. Мазкур ҳужжатларга кўра, республикадан чиқиб кетаётган (ёки мамлакатга кираётган) барча шахслар ОИВ инфекциясини аниқлаш бўйича тестдан ўтиши шарт. 2011-йилдан бошлаб ушбу гуруҳ ҳам аҳолининг бошқа заиф қатламлари қатори тадқиқот ўтказиш учун кузатув остидаги назорати тизимига киритилган.

Асосан, республика мигрантлари ОИВ инфекцияси кенг тарқалган мамлакатларига борадилар. Шу билан бирга, улар тез-тез ўз оилаларидан алоҳида кетадилар, бу эса уларни заиф гуруҳларга кирадиган бегона шахсларга мурожаат қилишларига сабаб бўлади, бундай гуруҳларда ОИВ тарқалиши ва ҳимояланмаган алоқалар туфайли инфекция юқтириш хавфи юқори.

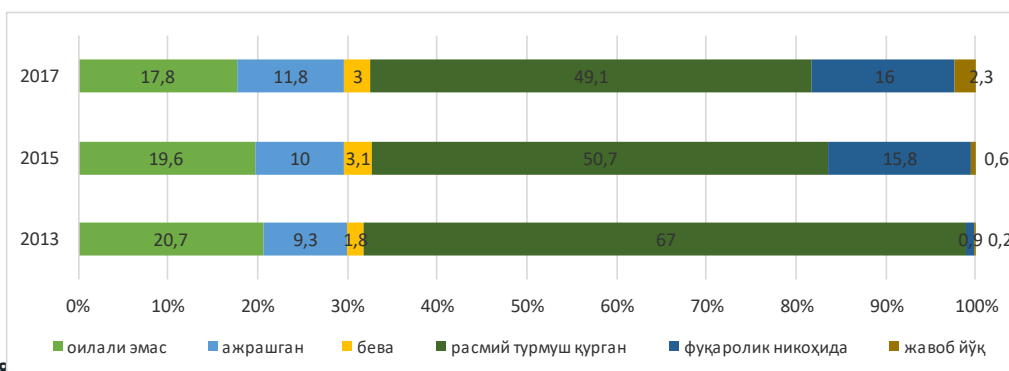
КЭН маълумотларига кўра, бу гуруҳдаги эркаклар сони аёлларга нисбатан устунлик қилади, 6-расмга қаранг. Ишга кетаётган мамлакат фуқароларининг ёш таркиби меҳнатга лаёқатли ёшга мос келади ҳамда 20 ва ундан катта ёшдагилар оралиғида ўзгариб туради, 7-расмга қаранг. Оилавий ҳолат даражасига кўра, гуруҳнинг аксарияти турмуш қурган ёки турмуши расман расмийлаштирилмаган турмуш қурган фуқаролардир. Шу билан бирга, фуқаролик никоҳларининг улуши 2013-дан 2017-йилгача ўн олти марта ошди. Маълумотлар 8-расмда келтирилган.

6-расм. КЭП бўйича ОИВга текширилган меҳнат мигрантларининг жинси бўйича тақсимланиши (ОИВ бўйича текширилганлар умумий сонининг % да)

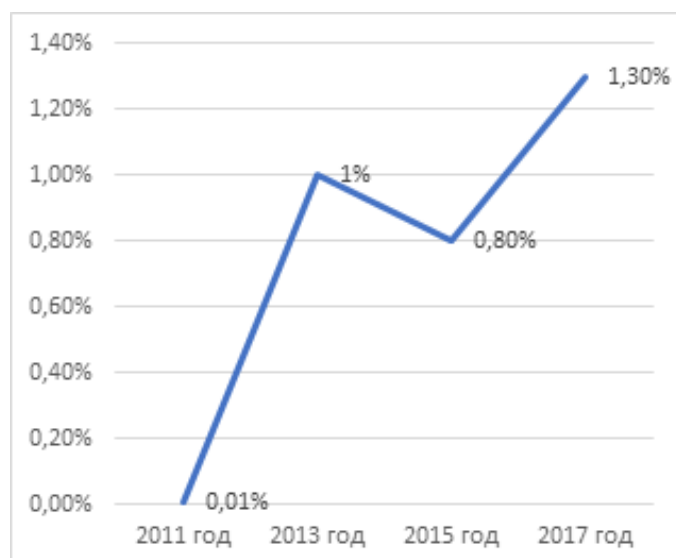
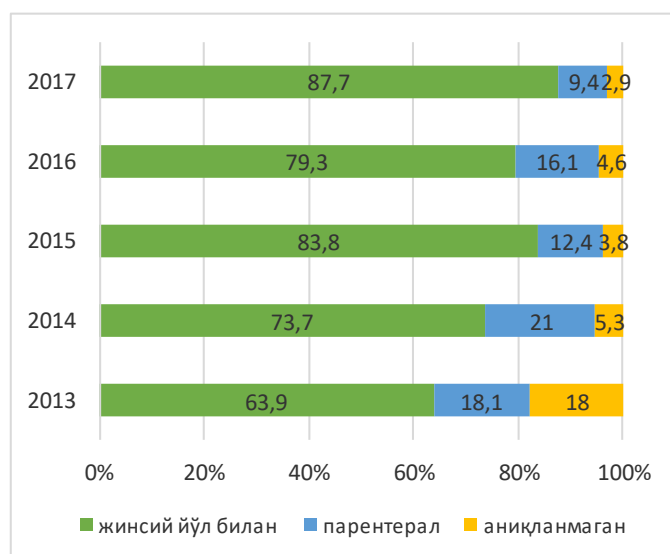

7-расм. КЭП бўйича ОИВга текширилган меҳнат мигрантларининг ёши бўйича тақсимланиши (ОИВ бўйича текширилганлар умумий сонининг % да)

8-расм. КЭП бўйича ОИВга текширилганлар умумий сонининг % да тақсимланиши (ОИВ бўйича текширилганлар умумий сонининг % да)

КЭН тадқиқотида кўра, 2011 да меҳнат мигрантлари орасида ОИВ тарқалиши 0,01% эди, аммо ҳар йили ушбу гуруҳда мусбат ҳолатларни қайд этишда ўсиш кузатилмоқда. 2013-йилга келиб, мигрантлар орасида ОИВ инфекциясининг аниқланган ҳолатлари 1,5 мартадан кўпроқ ошди, 9 (А) расмга қаранг. Ўтган бир неча йил ичида юқиш йўллари ҳам ўзгарган. Шундай қилиб, жинсий йўл билан вируснинг юқиш нисбати деярли 1/4 (2013-йилдан 2017 йил учун 23,8% ўсди) мартага ўсди ва перенатал йўл юқиш икки баробарга камайди (18,1% дан 9,42% гача). ОИВ инфекциясининг юқиш йўли аниқланмаган ҳолатлар сони ҳам камайди. Агар 2013 йилда бу кўрсаткич 18% бўлса, 2017 йилга келиб бир фоизга камайди. 9 (В) расмга қаранг.

А**В**

9-расм. Меҳнат мигрантлари гуруҳида ОИВнинг тарқалиши (А) ва юқиш йўллари (В) динамикаси

ОИВ ва инфекциянинг тарқалиш усуллари ҳақида паст даражадаги билимлар хавfli хатти-ҳаракатларга олиб келади. Мигрантларнинг маълум бир қисми ноқонуний мақомига эга бўлганлиги сабабли уларни қабул қилувчи мамлакатларда даволаш-профилактика хизматларидан фойдаланиш қийин. Мигрантлар ўртасида олиб борилаётган фаол чора-тадбирлар ушбу гуруҳда инфекциянинг кўпайишини маълум даражада тўхтатиб турмоқда, бироқ ҳозирги вазият ушбу гуруҳ учун амалга оширилаётган профилактика дастурларини кўпайтириш, шунингдек, уларнинг самардорлигини мониторинг қилиш ва баҳолаш зарурлигини тақозо этмоқда.

ОИВ тарқалишининг олдини олиш соҳасида мувофиқлаштирувчи механизм

ОИВ инфекциясига қарши курашиш бўйича барча тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 23 мартдаги «Одамда иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик тарқалишига қарши курашиш тўғрисида» ги ЎРҚ-353-сонли Қонуни асосида амалга оширилади. ОИТСга қарши кураш марказлари тизими, яъни Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирлиги Республика ОИТСга қарши кураш маркази, Қорақалпоғистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги Республика ОИТСга қарши кураш маркази, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ОИТСга қарши кураш марказлари давлат томонидан тартибга солиш ва ОИВ/ОИТСга қарши кураш соҳасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришда муҳим аҳамият касб этади.

2007-йилда ОИВ инфекцияси, сил ва безгак тарқалишига қарши курашиш соҳасида халқаро ва хорижий ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликни таъминлаш ҳамда ушбу тадбирларни амалга ошириш учун донор маблағларини жалб қилиш мақсадида Идоралараро эксперт кенгаши (ИЭК) ташкил этилди, унга мамлакат Мувофиқлаштирувчи қўмитасининг вазифалари юклатилди.

Барча ҳудудларда вилоят, шунингдек, 2017 йилдан бошлаб туман мувофиқлаштирувчи қўмиталари фаолият юритмоқда. Вилоят мувофиқлаштирувчи қўмиталар аъзолари кўп ҳолларда ушбу касалликлар билан боғлиқ масалаларни давлат ва нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорликда ҳал қилишда иштирок этадилар.

Меҳнат мигрантлари гуруҳлари билан профилактика дастурлари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони билан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича қабул қилинган ҳаракатлар стратегиясида мақсадли дастурларни амалга ошириш орқали аҳолининг бандлиги ва реал даромадларини изчил ошириш орқали ижтимоий соҳани ривожлантириш кўзда тутилган. Бундай дастурлар юқорида айтиб ўтилганидек, ташқи миграция соҳасида ҳам амалга оширилмоқда. Ушбу дастурларда меҳнат мигрантларини тайёрлаш ва уларни хорижга ишлаш учун уюштирилган сафарларга тайёрлаш масалаларига муҳим ўрин берилган. Бундай тайёргарлик йўналишларидан бири турли гуруҳлар вакилларини ОИВ/ОИТСнинг олдини олиш ҳақида хабардор қилишдир. Мазкур дастурлар Республика ОИТСга қарши курашиш маркази раҳбарлигида манфаатдор вазирлик ва идоралар

билан ҳамкорликда амалга оширилмоқда. ОИВ инфекцияси бўйича ўқув дастурлари уюшган ёшлар учун ўтказилади ва таълим тизимига киритилади. Ҳар йили турли соҳаларнинг қўшма тадбирлар режасига (Мудофаа вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги) мувофиқ Хавфсизлик ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳамда Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳамда Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳамкорлигида наркология хизмати, ИИВ хизмати мутахассислари, Маҳалла жамоалари ва диний арбоблар иштирокида вазирлик, таълим муассасалари, ҳарбий қисмларда маърифий семинарлар ўтказилмоқда.

Аҳолининг турли гуруҳлари учун ахборот-таълим материалларини кўриб чиқиш ва тасдиқлаш бўйича Республика комиссияси томонидан тасдиқланган ахборот-таълим материаллари ишлаб чиқарилади, улар эса ўз навбатида ҳукумат ва ноҳукумат ташкилотлари томонидан тақсимланади.

ОИВ инфекциясининг тарқалишига қарши курашиш масалалари бошқа миллий дастурларга ҳам қўшилди. Аҳолига малакали тиббий ёрдам кўрсатиш, репродуктив саломатликни мустаҳкамлаш, соғлиқни сақлаш муассасаларининг моддий-техник базасини яхшилаш ва кадрлар салоҳиятини ошириш бўйича комплекс чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқилди ва жорий этилмоқда.

ОИВ билан боғлиқ даволаш, қўллаб-қувватлаш ва парвариш қилишни таъминлаш билан боғлиқ давлат харажатлари тўғрисидаги маълумотлар

Ўзбекистон Республикасида ОИВ/ОИТС бўйича тадбирларни молиялаштириш қуйидаги тоифалар бўйича амалга оширилади:

1. Профилактик дастурлар: шприцлар сотиб олиш, шахсий ҳимоя воситаларни сотиб олиш, ахборот материалларини нашр этиш ва тарқатиш, ишчиларни қўллаб-қувватлаш, ОИВ/ОИТС бўйича ахборотни қўллаб-қувватлаш;;

2. Ташхис: ОИВ текшируви учун тест тизимларини сотиб олиш, иммунитет ҳолатини аниқлаш, вирус юқини аниқлаш, асосий аҳоли ва ҳомиладор аёллар учун тезкор тестларни сотиб олиш;

3. Даволаш: катталар ва болаларни даволаш учун АРВ препаратларни сотиб олиш; ОИВ инфекциясини юқтирган шахсларнинг билан алоқа қилгандан кейинги профилактикаси учун АРВ препаратларини сотиб олиш; ОИВ инфекциясини онадан болага ўтказишнинг олдини олиш учун АРВ препаратларини сотиб олиш; ОБЯШда оппортунистик касалликларнинг олдини олиш ва даволаш учун дори-дармонларни сотиб олиш;

4. Бошқа чора-тадбирлар: ОИВ учун эпидемиологик кузатув тизимини такомиллаштириш ва МваБ, КЭН тизимини мустаҳкамлаш, ОИВ инфекциясини юқтирганларда сил касаллигининг кимёпрофилактикаси, асбоб-ускуналар ва тиббий буюмларни сотиб олиш, ОБЯШда жинсий йўл билан юқадиган инфекцияларни даволаш; ОИТС марказларига тиббий ёрдам ва техник хизмат кўрсатиш.

2019-йилда ОИВга доир тадбирларига давлат бюджетидан 935 млн. АҚШ долларидан ортиқ маблағ ажратилди. Давлат маблағларининг улуши 80%, қолган 20% эса халқаро ҳамкорлар ҳисобидан молиялаштирилади. ОИТС инфекцияси эпидемиясини назорат қилиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикасига тақдим этилаётган халқаро ёрдам доирасида ОИТС, сил ва безгакка қарши кураш бўйича глобал жамғарма, БМТ агентликлари ва бошқа ҳамкорлар томонидан маблағлари ажратилмоқда.

ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантларини даволаш, қўллаб-қувватлаш ва парваришлаш харажатлари тўғрисида маълумотлар мавжуд эмас.

3

ОБЯШ ГУРУҲИНИНГ ТАШҚИ МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ БЎЙИЧА ТАЖРИБАСИ: АСОСИЙ ГУРУҲЛАР БИЛАН ЧУҚУРЛАШТИРИЛГАН СУҲБАТЛАРНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ НАТИЖАЛАРИ

Ишга жойлашиш учун чет элга чиқиш тўғрисида қарор қабул қилиш ва тегишли муаммолар

ОИВ билан яшаётган, ишга жойлашиш мақсадида чет элга чиқиш тажрибасига эга бўлган одамлар ҳамжамияти вакиллари билан ўтказилган чуқурлаштирилган интервью материалларини қайта ишлаш ва таҳлил қилиш натижалари ушбу соҳада ОИВ билан касалланган инсонлар учун

- Менинг ўзим у ерда яшовчи қариндошимникига, холамникига бордим.

- Ишга кетаётганлар ҳақида эшитганман, касалхонада бўлганимизда ҳам кўрганман. Улар кўпинча ишга чиқишганлиги ҳақида гаплашишарди.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Москва вилояти

- Қўшниларимнинг қизи мени у ерга чақирди. Мен унга ўзим айтдим, агар иш бўлса, менга кўнғироқ қилинг. Мен унга касаллигим ҳақида ҳеч нарса айтмадим, лекин у ерга келганимда ҳужжатларни расмийлаштира олмаслигимни айтдим. Мен ногиронман. Мен унга юрагимда нуқсон борлигини айтдим. У менга жавоб берди: келинг, ҳар 3 ойда мамлакат ҳудудига кириш-чиқишни ташкил қиламиз.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Новосибирск

яратилган қонуний тўсиқлар ишламаётганлигини кўрсатиб турибди.

Бошқача қилиб айтганда, бундай тўсиқлар бўлишига қарамасдан ОБЯШ бошқа сабабларга кўра чет элга борадилар, ва четга чиқиш мақсадлари сифатида «қариндошларини зиёрат қилиш», «туризм / саёҳат», «даволаш» ва бошқаларни кўр-

сатадилар, айниқса, Россия Федерацияси ҳақида гап кетганда, чунки бу мамлакатда 90 кундан ортиқ қолиш учун виза, талаба ва ишчи виза, шунингдек, яшаш учун рухсатнома олишда ОИВ тестини топшириш мажбурийдир⁸. Бу ҳолат ОБЯШ жамияти вакилларига учиб келган мамлакатда ўз мақомини расман расмийлаштиришга имкон бермайди. Бу эса, аксарият ҳолларда уларнинг ноқонуний ишлашларига олиб келади. Қоидага кўра, улар норасмий секторда: бозорда,

-Чет элда ноқонуний яшадигиз, қандай қийинчиликларга дуч келдингиз?

- Биз, муҳожирларни қора ишчи кучи деб қабул қилишар эди. Мен озарбайжонликлар билан ишлаганман, очиқ айтсам, менда патент ҳам, ҳужжатлар ҳам йўқ, рўйхатдан ўтиш муддати тугаган эди. Мен улардан тинчгина ишлашда давом этишим учун полиция келса, мени ҳимоя қила оладими, деб сўрадим ...

Хотиржам ишлай оласан, хавотирланмасанг бўлади, дейишди. Мен ишимни давом эттирдим, оғзаки келишувга кўра, улар ҳам биз каби мусулмонлар, мени ҳимоясиз қолдирмайдилар, деб ўйладим.

- Демак, сиз патент расмийлаштира олмадингиз, ҳатто патент учун ҳужжатларни топширишга уринмадингиз ва деярли икки йил норасмий ишладигизми? Қайси соҳада ишлагансиз?

- Мен кийим сотардим ...

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Подмоскowie

⁸ А.В. Покровская1, 2, В.В. Юмагузин3, Д.Е. Киреев1, М.В. Винник3, В.В. Покровский1 1 Центральный научно-исследовательский институт эпидемиологии, Москва, Российская Федерация 2 Российский университет дружбы народов, Москва, Российская Федерация 3 Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Москва, Российская Федерация «Влияние миграционных процессов на ситуацию по ВИЧ-инфекции (аналитический обзор)»

умумий овқатланиш тизимида, хавфсизлик соҳасида, хусусий секторда иш топишга ёрдам берадиган яқин қариндошлари ёки дўстлари/танишлари-нинг маслаҳати билан иш топадилар.

-2019-йил август ойида мен Россия Федерациясига ишлаш учун учиб келдим, у ерга келиб, уч ой муддатга рўйхатдан ўтдим, яширмайман, у ерда ҳужжатсиз эдим, чунки касал эдим, у ерда патент расмийлашти-ра олмадим.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Подмосковьё

-Ҳа, мен Россияда ноқонуний ишларэдим. Патент олмакчи бўлганимда, 50 доллар тўлашим кераклигини айтишди. Шунинг учун мен патент олмакликка қарор қилдим. Бу ердан кетгач, иш сўраб мурожаат қил-дим, давлат ишини назарда тутмадим.

- Қайси соҳада ишлагансиз?

- Ошхонада ишлаганман. Идишларни ювар эдим.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Новосибирск

шлари-нинг маслаҳати билан иш топадилар. Қоидага кўра, бу ерда эркаклар учун энг талаб-гир касблар қўриқчилар, қурилиш ишчилари / таъмирлаш бригадалари аъзолари ва бошқалар. Аёллар учун - идишлар-ни ювувчи, бозорда сотувчи, энагалар ва

бошқалар. Визанинг йўқлиги ва рўйхатдан ўтиш муддати ўтганлиги, ишлаш учун патентнинг, яшаш учун рухсатноманинг мавжуд эмаслиги, норасмий меҳнат - бу ОБЯШлар ўз ватанига қайтишга қарор қилгунга қадар чет элда яшаш ва ишлашни давом эттиришда содир этадиган маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг тўлиқ бўлмаган рўйхати.

- ОИВ инфекцияси билан касалланганлар қонуний равишда чет элда ишга жойлашиш имконига эгами? Бу омилни қандай баҳолайсиз?

-Йўқ, Мен бу масалага қизиқиб қолдим, холам ва мен нимадир ўйлаб топишга ҳаракат қилдик, лекин бу иш бер-мади. Мен чиндан ҳам буну хоҳлардим, қиламан деб ўйладим. Ишдан наф чиқмади.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Подмосковьё

-Россияда бир-икки кўча юрсангиз сизни уч марта тўхтатишади. Худоба шукур, мен рус тилини яхши биламан, шунинг учун ҳуқуқ-тартибот ходимларидан чиқиб кетардим.

- Аввалига Россия Федерациясида қийин бўлди, улар мени туширдилар, мен келганимда мени ҳеч ким кутмаёт-ганини англадим. Худоба шукур, омон қолишга муваффақ бўлдим. Ҳатто уста бўлдим ҳам. Россияда 90 кун даво-мида рўйхатдан ўтмасдан яшаш мумкин. Сиз шунчаки полтсия билан умумий тил топишингиз керак. Менинг мезонларим бўйича солиштиришга ҳожати йўқ. Мен барча вазиятларни ҳал қилишга муваффақ бўлдим.

ОИВ билан касалланган эркак мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Москва

- Умуман олганда, ОИВ инфекциясига чалинганларнинг хорижда расман иш топиш имкониятларини қандай баҳолайсиз?

-Бу масала анчадан бери ҳал қилиниши керак эди. Ҳар ҳолда, ОИВ инфекциясининг ярми чет элда - Туркия, Россия, Хитойда.

- Сизнингча, ОИВга чалинганлар учун расман ишга жойлашиш имконияти ҳали ҳам мавжудми?

- Бугун расман мумкин эмас.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Москва

Шуни таъкидлаш керакки, бундай йўл билан банд бўлган одамлар ўзларининг хавфсизлиги, меҳнатга ҳақ тўлашнинг барқарорлиги учун доимий қўрқувда яшайдилар, бундай шароитда эса хавфсизлик ва барқарорлик тўлиқ иш берувчининг қўлида ва унинг кафолатлари фақат унинг шахсий фазилатларига –виждони ва адолатига боғлиқ бўлиб қолади.

Чет элда меҳнат миграциясида бўлган ОБЯШ ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган вакиллари билан ҳар қандай учрашувдан қочишга ҳаракат қилишларини таъкидладилар. Улардан баъзилари, асосан эркак мигрантлар, интервью давомида расмий идоралар билан муаммолари борлигини, хусусан, ҳибсга олингани, шахсини аниқлаш ва ҳоказолар бўйича муаммолари борлигини таъкидладилар. Бироқ, аксарият ҳолларда бундай муаммолар музокаралар ва «норасмий тўловлар» орқали ҳал қилинади.

ОБЯШ учун чет элда ишлаш имкониятини қўлга киритишда гендер фарқлар

Жинсга қараб ишга жойлашиш имкониятидаги фарқлар асосан ОИВ билан касалланган аёллар томонидан айтилган. Бундан ташқари, бундай фарқларнинг ОИВ инфекциясининг мавжудлиги билан ҳеч қандай алоқаси йўқ.

*- Чет элда ОБЯО гуруҳида эркаклар ва аёлларнинг ишга жойлашиши ўртасида қандайдир фарқ борми?
- Менимча, аёлларнинг имкониятлари кўпроқ. Эркаклар учун жуда кам иш бор. Мен эркакларга Туркияда ишлашни маслаҳат бермайман.
ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча,
Турция*

*- Сизнингча, чет элда ОИВга чалинган эркаклар ва аёллар бир хил имкониятларга эгами? Иш топиш, жойлашиш, у ерда яшаш масаласида.
- Имкониятлар бор. Аммо аёллар учун бу осонроқ, чунки аёллар тезда иш топадилар, орган ходимлари одатда уларга тегмайдилар ва эркаклар улар учун гастербайтерлар, уларни тинч қўймайдилар. Улардан ҳужжатларни, ҳужжат йўқ бўлса, пул сўрашади. Ҳамма нарсани пул билан ҳал қилиш мумкин.
- Шахсий мисолингиз борми?
- Ҳа, бор, ўғлимнинг ҳужжатсиз дўсти бор эди, уни доимий равишда ходимлар ушлаб туришарди, лекин у соғлом эди. Пандемия пайтида кўп одамлар патент олишди, у ҳам олди.
- Демак, аёлларга осонроқми?
-Ҳа албатта. Эркаклар учун асосий иш жойи - завод ва бошқалар. Улар кўпинча иш билан таъминланмаган. Келгач дарров ишга жойлашдим, уч ой холамни қўлида ишладим, озгина қарз бўлиб қолдим, кейин қарзимни тўладим, озарбайжонлар иш топишга ёрдам бердилар, мени ҳеч ким ишимдан ҳайдаб юбормади, мен кетдим.
ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча,
Россия, Подмосковьё*

Шундай қилиб, аёллар, одатда, уларга иш топиш осонроқ, деб ҳисоблайдилар, улар иш топишда кўпроқ мослашувчан бўладилар, шунинг учун иш берувчилар уларни ишга олишга тайёрлар, чунки улар масъулиятли ва ишончли эканлигига ишонадилар. Суҳбатдош аёллар, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар томонидан текширувдан қочиш осонроқ, деб ҳисоблашади, чунки улар асосан эркак мигрантларга эътибор қаратадилар.

Эркаклар билан олиб борилган чуқурлаштирилган интервьюлар чоғида улар хорижда ишга жойлашиш учун гендер фарқларини аҳамиятли деб ҳисобламаслиги аниланди. Улар, одатда, буни мавжуд бўлмаган муаммо эканлигига ишонишади ва эркаклар ҳам аёллар каби осон иш топишлари мумкинлигига, фақат билим ва кўникмаларни қўллаш соҳалари улар учун фарқ қилишига ишонадилар.

РВҚТ ва тиббий ёрдам олиш имконияти

2016 йилда UNAIDS 90-90-90 концепциясини ишлаб чиқди, унга кўра ОИВ билан касалланган одамларни максимал даражада аниқлаш ва ҳар бир кишига самарали РВҚТни тайинлаш билан нафақат янги ОИВ сонини камайтиришга эришиш мумкин, балки эпидемияни тўлиқ бартараф этиш имконияти ҳам мавжуд. Ушбу стратегияни амалга оширишдаги тўсиқлардан бири ОИВ инфекцияси билан касалланган мигрантлар учун РВҚТ дан фойдаланиш имкониятининг мавжуд эмаслигидир.

Ўрганиш шуни кўрсатдики, ОИВ инфекцияси билан касалланган шахс чет элга иш билан келганда, ОИТСга қарши кураш марказига сафар чиптасини кўрсатган ҳолда ариза тақдим этиши мумкин. Шу асосда уларга АРВ препаратлари уч ойгача бўлган муддатга берилиши мумкин. Шу билан бирга, улар ҳар ойда ўз маблағлари ҳисобидан CD -4 ҳужайралари ва вирус юки даражаси учун қон тести бўйича лаборатория текширувлари натижаларини юбориш мажбуриятини оладилар.⁹

-Аввал ОИТС марказида уч ой дори олдим. Кейин қизим ҳар уч ойда менга препаратларни юбориб турарди. Аммо кейин COVID бошланди, барча чегаралар ёпилди ва мен дориларсиз қолдим.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Подмосковьё

-ОИТС маркази бош врач ўринбосарига бордим..., чет элга кетмоқчи эканлигимни айтдим, 3-6 ойлик дори-дармонларингиз борми, қандай қилиб олсам бўлади, деб сўрадим. У мендан чипта сўради, лекин мен поездда, чиптасиз, дўстлар орқали боришимни айтдим. Кейин у мендан бош врачнинг олдига боришимни сўради «Агар у рухсат берса, сиз тилхат ёзинг, биз сизга дори-дармонларни берамиз», деди у. Бош шифокор авваллари менинг шифокорим эди, у мени доимий равишда кузатиб борарди. Мен унга вазиятни тушунтирдим, у вазиятимни тушунди. Мен 3 ой давомида дори-дармонларни қабул қилдим ва у менга дориларнинг келиб чиқиши ҳақида саволлар туғилганда, мен ушбу дори-дармонларга қўшимча хат юборишим кераклигини айтди.

- Дори-дармонимни уч ой ўзим билан олиб юрдим, таблеткаларим ҳам бор эди. Фақат тўртта пакет. ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Новосибирск

- АРВТни қабул қилишда қандайдир узилишлар бўлганми?

- Узилишлар бўлди. Пандемия сабабли Туркияда 7 ой давомида дори-дармонларни қабул қилмаганман. Самолётлар бекор қилинганини инобатга олиб, дори-дармонларимизни қабул қила олмадик. Юк та-шувчилар дори-дармонларни қабул қилмайди. Туркия билан бу муаммоли ...

-Россия Федерациясида бўлганингизда АРВТни қандай қабул қилдингиз?

- Россия Федерациясида ҳам мен дори олмадим, яна танаффус бўлди.

- Яъни, дори-дармонларингизни қайта олмадингизми? Бу қандай содир бўлди? ОИТС маркази сизга дори бердимми?

- Ҳа, лекин икки ойга. Лекин бошқа бировага нотариус расмийлаштира олмадим. Москвага келганимда, менда ҳеч қандай ҳужжат, рўйхатдан ўтиш, патент йўқ эди, чунки бунинг учун сиз қон топширишингиз керак ...

ОИВ билан касалланган эркак мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Москва

Ушбу тестлар ОИВ инфекциясини кузатиш ва шифокорларга ОИВ инфекциясининг танага таъсир қилиш даражасини баҳолаш учун зарурдир. ОБЯШ зарур ҳужжатларни тақдим этади ва, қоида тариқасида, РВҚТ воситаларининг зарур захирасини олади. Аммо улар кўпинча узоқроқ муддатга ишлагани қоладилар ва улар кейинги даволанишга муҳтож бўладилар. Бунинг учун улар РВҚТни оладиган ва чет элга юбора оладиган яқин одамга (қариндош ёки яқин дўст) ишончнома беришлари мумкин.

⁹ CD4-лимфоцитлар миқдори – бу иммунитет тизимининг ҳолатини кўрсатади. Вирус юкини аниқлаш тести инсон қонидан қанча ОИВ нусхаси мавжудлигини аниқлаш имконини беради.

*-У ерда бирон бир тиббиёт муассасасига борганмисиз?
- Поликлиникага бордим, лекин хусусий клиникага, қон босимим кўтарилди. Доғистонлик шифокор мени кузатиб турди, у ҳеч қачон менга бирон бир текширувдан ўтишимни айтмади, яъни мен унга аломатларим ҳақида айтдим, у менга даволанишни буюрди, мен унга таширф учун 300 рубл тўладим..*

- Демак, давлат органига мурожаат қилмадингизми?

- Тўғри, у ерга борсанг, ҳамма нарсани текшириш учун қон топширишингиз керак, чунки мен буни ўз боламда кўрганман. Касал бўлиб қолганида, у барча кўрсаткичлар бўйича, ҳатто ОИТС учун ҳам текширилди. Мен буни кўрдим ва ўзим учун сабоқ олдим. Холамдан билганимдек, мен хусусий клиникага боришим керак эди. У деди: «Ҳа, сен ортиқча тўлайсан, лекин хотиржам бўласан, улар сендан қон топширишингни сўрамайдилар ва ҳоказо.»

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Подмосковье

- Айтинг-чи, нима сабабдан ва қандай мақсадда тез ёрдам чақиргансиз? Сизга қандай муносабатда бўлишди, улар қандай ёрдам беришди.

- Ўзимда туғма юрак нуқсони бор. Ишда ўзимни ёмон ҳис қилдим, юрагим оғрий бошлади, ётиш учун хонамга кирдим. Уй эгаси келишини сўрадим. Кардиолог келди. Мен вақтинча рўйхатдан ўтиш қоғозини кўрсатдим. ЭКГ ўтказилди. Шифокор рўйхатда туришимни сўради. Негадир мен дарров ОИВ ҳақида ўйладим ва мен йўқ дедим. Юрагимда нуқсон борлигини, ишлашга рухсат берилмаганини айтиб, рўйхатдан ўтишим кераклигини айтди. Ҳеч ким менга ортиқча нарса айтмади, лекин улар ОИВ ҳақида билишмади.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИ дан парча, Россия, Новосибирск

Бироқ, бу схема ҳар доим ҳам ишламайди. Сўралганларнинг баъзилари бундай ишончли шахсни топа олмасликларини таъкидладилар. Бундан ташқари, коронавирус инфекциясининг тарқалиши билан боғлиқ вазиятда дунёнинг аксарият мамлакатларида ҳаракат чекланган бўлганлиги учун препарат моддаларини етказиб бериш хавф остида қолди. ОИВ билан касалланган деярли барча мигрантлар учун РВҚТ ватанидан олиш имконсиз бўлиб чиқди. Ва ўз вақтида АРВ препаратлари билан даволаш

имкониятининг йўқлиги ОИВ билан касалланган кўплаб мигрантларни даволанишни давом эттиришнинг имконсизлигига ва умуман соғлиғига жиддий зарар етказадиган оқибатларга олиб келди.

РВҚТни олиш ва даволанишни давом эттиришдан ташқари, ОИВ билан оғриган беморлар ҳам умумий ва тез тиббий ёрдамга муҳтож: сурункали касалликларни даволаш, мавсумий вирусли инфекциялар, юқумсиз касалликларни даволаш бўйича шифокорлар маслаҳати ва бошқалар. Қоидага кўра, миграциядаги ОБЯШ маълум молиявий харажатларни талаб қиладиган хусусий тиббий клиникаларга мурожаат қиладилар. Шунга қарамай, ОБЯШ мигрант мақомида мурожаат қилмагани учун давлат клиникаларидан кўра хусусий клиникаларни афзал кўрадилар. Бундай ҳолатда соғлиқни сақлаш хизмати кўпинча ОИВ тестини ўтказди. Хусусий клиникалар буни қилмайди ва фақат белгиланган тўлов эвазига барча керакли хизматларни тақдим этади. Шахсий бюджетга зарар бўлган тақдирда ҳам, мигрантлар керакли хизматлар учун пул тўлаб бўлса-да ОИВ мақомини сир тутишга ҳаракат қиладилар. Улар шифокорларнинг стигматизацияси ва ҳозирги ишини йўқотиши ҳамда мезбон мамлакатдан чиқариб юборилиши билан боғлиқ бўлиши мумкин бўлган оқибатлардан қўрқишади.

Чет элдан қайтиб келгач, ОБЯШнинг даволаниш ва қўллаб-қувватланиши имконияти

Ушбу тадқиқотнинг гипотезаларидан бири чет элдан қайтгач, тўғри даволаниш бўлмаса, РВҚТни ўз вақтида олиш билан боғлиқ муаммолар ва бошқалар кузатилса, ОБЯШнинг соғлиғи ёмонлашади деган тахмин эди. Бу соғлиқни сақлаш тизимига юкнинг ошишига олиб келиши мумкин: беморларнинг оппортунистик инфекцияларини даволашни кучайтириш, РВҚТ режимини ўзгартириш керак. Умуман олганда, бу тахминни тасдиқланди, деб ҳисоблаш мумкин.

Шундай қилиб, РВҚТдан фойдаланиш имкониятини сақлаб қолган ОБЯШ гуруҳлари уларнинг соғлиғида сезиларли ўзгаришларга дуч келмадилар. Бироқ, даволаниш учун керакли дори-дармонларни олишда муаммоларга дуч келганлар орасида CD-4 ҳужайралари даражасининг пасайиши, шунингдек, вирус юкининг сезиларли даражада ошиши кузатилди.

-Ўзбекистонга келганингизда АРТ олишда муаммога дуч келдингизми?

-Йўқ, келганимдан сўнг CD4, вирус юки таҳлилимни сўрашди, тилхат олишди. Мен келганимда, менда CD 4 157 эди, менинг вирус юким нолга тенг эди, CD 4 тушиб кетган эди. Яқинда мен CD 4 учун яна синовдан ўтдим, натижа 485, вирусли юк ҳам 0, ҳамма нарса нормал ҳолатга қайтди.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИдан парча, Россия, Москва вилояти

-Ўзбекистонга қайтганимдан кейин 15 кун карантинда бўлдим. Карантин даврида Россия Федерациясидан олиб келган дориларим етарли эди. У ерда ишлаган шифокорлардан сўрадим, улар билан гаплашдим, дори-дармоним тугаб қолганини айтдим, Тошкент вилоятидаги ОИТС марказига мурожаат қилишни сўрадим, улар бунни қила олмайсизлар, дори-дармонларни қариндошларингиз олиб келсин, дейишди. Мен уларга уйда ҳеч ким билмаслигини айтдим, қолаверса, улар мотам тутишгаётган ди ва ҳеч ким кела олмасди. Улар ҳеч нарса билан ёрдам беролмаслигини айтишди. Бу ерда муаммо юзага келди. Мен дори-дармонларни бир ҳафта давомида ичолмадим. Карантиндан чиққач, мен туман клиникасига бордим, улар ОИТС марказига бориб, мен келганимни айтишди. Кейин марказга бориб, дори-дармонларни олдим.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИдан парча, Россия, Новосибирск

-Охириги 12 йил ичида мен ҳар доим СД 200 дан паст бўлган. Россия Федерациясидан кетаётганимда 180 га яқин эди, мен қайтиб келганимда 80, яъни ҳужайрада СД кўрсаткичи деярли 100 га камайди. Менинг вирусли юким 500 дан паст эди, лексин у 15 миллионга сақрай бошлади.

Бу мен учун унчалик ёмон таъсир қилмади, мен хотиним ҳақида кўпроқ ташвишланардим, унинг СДси тахминан 50-60 эди.

ОИВ билан касалланган эркак-мигрант билан ўтказилган ЧИдан парча, Россия, Москва

- Қайтганингиздан кейин дори-дармонларни олишда қандай қийинчиликларга дуч келдингиз?

- Йўқ, Мен Тошкент шаҳар ОИТСга қарши кураш марказида эдим. Поликлиникага боришни хоҳламадим. Фарзандларимнинг келажаги ҳақида ўйладим. Бизнинг касаллигимиз онкологияга қараганда анча осон эканлигини англадим, онкологияда одамлар 2 йил ичида адо бўлиши мумкин. Марказда қўлаб ҳужжатлар ва саволлар бор эди. Мен ҳамма нарсани хавфсиз керакли тўлдирдим ва дори олдим. Мен жуда яхши шифокорга дуч келдим.

ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан ўтказилган ЧИдан парча, Туркия

Эътибор беринг, хорижда АРВ дори воситаларини олишда муаммога дуч келмаган аёл мамлакатга қайтиб келгач, карантин марказида бўлганида икки ҳафта давомида уларни қабул қилишни ўтказиб юборишга мажбур бўлган. Ковид карантин марказининг фелдшерлари унга керакли дори-дармонларни сўраш учун ОИТС марказига мурожаат қила олмадилар ва у чиқишини кутишга мажбур бўлди, шундан сўнг у ОИТС марказига бориб, барча керакли дори-дармонларни олди. Ушбу ҳолат янги касалликларнинг муаммолари, хусусан, COVID-19, даволаниш, парвариш қилиш ва қўллаб-қувватлашга киришиш учун ушбу гуруҳга тўсиқ қўядиган вазиятни аниқ кўрсатиб беради.

Меҳнат миграциясида бўлган ОБЯШ гуруҳи вакиллари учун ННТнинг қўллаб-қувватловчи ташаббуслари

Тадқиқот шуни кўрсатдики, COVID-19 пандемияси ва чеклов чоралари чет элдаги ОИВ билан касалланган инсонлар учун АРВ даволанишига киришга имкон бермайдиган тўсиқларни келтириб чиқарди. Хусусан, юқорида айтиб ўтилганидек, ОБЯШ вакиллари даволоччи препаратларни олиш имконияти йўқлиги сабабли даволанишни давом эттириш имконсиз нарсага айланди.

Бундай вазиятда ягона самарали механизм ОИВ га чалинган жамоаларни қўллаб-қувватлаш марказлари эди. Турли мамлакатларда рўйхатдан ўтган

- АРВ дори-дармонлари тугагач, ННТдаги танишларимга мурожаат қилишдан бошқа чорам қолмади. У ерда ходимлари борлигини, менга ёрдам беришларини айтишди. Улар менга телефон рақамини беришди, мен унга қўнғироқ қилдим. Ушбу ташкилотдаги йигитлар чегаралар очилгунга қадар мени доимий равишда қўллаб-қувватладилар, шу тўғрисида мен дори-дармонларни танаффуссиз қабул қилдим. Кейинроқ чегаралар очилиб, дори-дармонларни жўнатиш имконияти пайдо бўлган, қизим уларни менга, самолётда, барча ҳужжатлари, қандай дори-дармон эканлигини, ҳеч қандай муаммо туғдирмаган ҳолда жўнати бошлади.

*ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан
ЧИдан, Россия, Москва вилояти*

- Телеграмдаги гуруҳимизга дориларим тугаб қолганлигини ёзгандим, гуруҳдаги қизлар битта аёл билан боғланишимни, у ҳам ОИВ инфекцияси билан касалланган экан, чет элда бўлганларга ёрдам беришини айтишган. Мен у билан гаплашдим. Мен Новосибирскда эканлигимни айтдим. У қандай дориларни ичатишимни сўради, мен 3-таси 1 дедим, у фотосурат юборишни сўради, кейин у менга манзил ва телефон рақамини берди, мен қаерга мурожаат қилишим мумкинлигини тушунтирди. Мен бордим. Ҳеч ким мендан яшаш учун рухсатнома ёки бошқа нарса сўрамади. Кета олмасам яна ёрдам беришларини ҳам айтишди.

*ОИВ билан касалланган аёл мигрант билан
ЧИ дан, Россия, Новосибирск*

ва фаолият юритаётган нодавлат нотижорат ташкилотлари ўз алоқа маълумотларидан ватандан узоқда бўлганлар учун зарур АРВ дори воситаларини олишда ёрдам кўрсатиш учун фойдаланишлари мумкин эди. Ушбу тадқиқотда чуқурлаштирилган интервьюлар иштирокчилари айнан шу тарзда керакли дори-дармонларни қабул қилишганини таъкидладилар.

ОБЯШни даволаш, қўллаб-қувватлаш ва парвариш қилишдан фойдаланиш имкониятини таъминлайдиган бундай трансчегаравий механизм ишлаб чиқилиши ва қўллаб-қувватланиши керак. Бироқ, бунинг учун ННТлар, жумладан, турли мамлакатлар жамоат ташкилотлари тармоғи янада барқарор бўлиши керак. Барқарор институционал салоҳиятга эга бўлган, мақсадли гуруҳларга кириш имкониятига эга бўлган жамоат ташкилотлари, маҳаллий ОИТС марказлари билан кенг алоқалар ўрнатиш, жамоатчилик билан ишлаш бўйича ходимларни ўқитиш ва бошқалар жуда ҳам муҳим.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида миграция шароитида ОБЯШни қўллаб-қувватлашга қодир бўлган бир нечта ташкилот мавжуд. Вазиятни таҳлил қилиш бундай ишни бажаришга қодир бўлган учта ННТни ажратишга имкон берди. Бу «ISHONCH VA HAYOT», «Ниҳол» ва «Истиқболли авлод» ННТларидир. Маълумотлар йиғиш босқичи тугашидан олдин иккита ташкилот ушбу вазиятга таҳлил учун ўз фаолияти ҳақида маълумот бера олди. Асосан, маҳаллий ННТлар меҳнат миграциясида бўлган ОИВ инфекцияси билан касалланганлар учун психологик ёрдам, ҳуқуқий маълумот, чет элда иш жойида АРТ олишда ёрдам бериш (ҳамкор ННТлар билан биргаликда) каби масалалар бўйича маслаҳатлар ташкил қилади. Шунингдек, улар ўзларининг мақсадли гуруҳларини қўллаб-қувватлаш учун мақсадли дастурлар ва индивидуал лойиҳаларни амалга оширадилар.

ННТнинг тўлиқ номи: «NIHOL» ташаббусларни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш маркази

Ташкил топган йили: 2003 йилда Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти етакчилари аёллар ташаббуси билан.

Миссия: фуқаролар, айниқса, ёшлар, аёллар ва ногиронлар, хусусан, қишлоқ аҳолисининг фуқаролик жамиятини қуришда ҳуқуқ ва еркинликлардан фойдаланиш, жамиятни демократлаштириш ва маърифат орқали тараққиётни ривожлантириш, таълим ва маслаҳатларни ташкил этиш борасидаги ташаббусларини ҳар томонлама ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш.

Мақсадли гуруҳлар: ёшлар, аёллар, ногирон кишилар, меҳнат мигрантлари

Миграция соҳасидаги лойиҳалар:

1. АҚШ элчихонасининг «Тошкент вилоятида одам савдосини олдини олиш бўйича ахборот кампанияси» кичик грантлар дастури (2018-2019)

2. Халқаро Миграция Ташкилоти «Давлат ташкилотлари вакиллари, Тошкент вилоятининг 7 туманлари ёшлари учун одам савдоси муаммоси тўғрисида хабардорликни ошириш» (2018-2019-йиллар)

4. «Одам савдоси муаммоси бўйича ижтимоий тармоқларда инфокомпаниялар ўтказиш, психолог ёрдам кўрсатиш, одам савдоси қурбонларига ҳуқуқий маслаҳат бериш» бўйича Халқаро ташкилоти (май-октябр-2020)

5. АҚШ элчихонасининг «Одам савдосига СТОП 2021» Ёшлар оромгоҳида одам савдосига қарши кураш бўйича инфокомпания бўйича кўнгиллиларни тайёрлаш» кичик грантлар дастури

Маслаҳатлар миқдори:

Ўтган 3 йил мобайнида: инқироз шароитида мигрантларга маслаҳат ёрдами кўрсатилди: психолог-27 та консултация, адвокат-59 та маслаҳат.

Ҳамкорлик:

ХМТ ва Тошкент шаҳри ҳокимияти қўллаб-қувватлови остида Гана Республикасининг 4 нафар фуқароси ўз ватанига қайтарилди, Молдова Республикасидан 4 нафар оила ўз ватанига қайтарилди, Андижон вилоятидан 8 нафар Ўзбекистон фуқароси Қозоғистонда қулликдан қутқарилди ва уйига қайтарилди.

2020-2021 йилларда-карантин чоралари туфайли 4 нафар Ўзбекистон фуқароси ХМТ ва АВТМ кўмагида уйга қайтарилди.

«NIHOL» ташаббусларини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш маркази Тошкент вилояти ИИБ ҳузуридаги одам савдосига қарши курашиш бўйича кичик комиссия аъзоси қисобланади.

ННТ тўлиқ номи: ОИВ билан яшаётган одамлар жамоат бирлашмаси шаклида ННТ «ISHONCH VA HAYOT» (ОБЯШ)

Ташкил топган йили: уюшма Тошкент шаҳар Адлия бошқармаси томонидан 2003 йил 5 декабрдаги 42/384-сон билан рўйхатга олинган

Миссия: ОИВ билан яшаётган шахсларни (ОБЯШ), айниқса, жабрланган аҳоли гуруҳларини (ЖАГ) ва уларнинг яқинларини бирлаштириш, ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг ҳаёт сифати ва кадр-қимматини ошириш, стигма ва камситишларга қарши курашиш, шунингдек, Ўзбекистон Республикасида ОИВ/ОИТС эпидемиясининг ривожланишини бартараф этишда фаол иштирок этиш.

Мақсадли гуруҳлар: ОИВ билан яшайдиган одамлар, айниқса, жабрланган аҳоли гуруҳлари (ОИВ инфекциясини юқтириш хавфи юқори) ва уларнинг яқинлари.

ОИВ билан яшаётган одамлар (ОБЯШ) ўртасида миграция билан боғлиқ дастурлар:

«ISHONCH VA HAYOT» нодавлат нотижорат ташкилоти кўнгиллилар ва жамоат ташаббуслари доирасида ёки бошқа лойиҳалар доирасида ҳамкор ташкилотлар ва қабул қилувчи мамлакатлардаги ОБЯШ фаоллари орқали ҳам мамлакат ичида, ҳам хориждаги ОИВ билан касалланганлар билан ишлайди.

Ички мигрантлар учун ташкилот ОИТС марказларига рўйхатдан ўтишда ёрдам беради, агар керак бўлса, РВҚТни қабул қилиш, РВҚТни етказиб беришни таъминлайди.

Ташқи ОБЯШ мигрантлари учун тегишли ташкилотларнинг алоқалари ва ОБЯШ учун хизматларни олишда, ташхислашда, қолувчи мамлакатда РВҚТ олишда ёрдам беради, иложи бўлса, РВҚТ Ўзбекистондан олиш, депортация ва фуқароликни олиш масалалари бўйича ҳуқуқий ёрдам олишга ёрдам беради.

Шунингдек, ташкилот Ўзбекистон норезидентларига РВҚТ олиш ва яшаш жойида ташхис қўйиш учун ёрдам беради.

Халқаро ҳамкорлик:

«ОИВ билан яшаётган одамлар Шарқий Европа ва Марказий Осиё бирлашмаси» халқаро хайрия ташкилоти;

«ОИВ билан яшаётган одамлар Марказий Осиё халқлари уюшмаси» ЖШУ;

«ОИТСга қарши Евросиё аёллар тармоғи» халқаро хайрия ташкилоти;

ОИВ билан яшаётган одамларнинг глобал тармоғи;

AFEW International;

Шарқий Европа ва Марказий Осиёда мигрантларнинг саломатлиги бўйича Минтақавий экспертлар гуруҳи (МЭГ).

10-расм. Меҳнат мигрантларини, шу жумладан ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантларини қўллаб-қувватлаш соҳасидаги ННТ фаолияти ҳақида маълумот

ВАЗИЯТНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ НАТИЖАЛАРИ БЎЙИЧА АСОСИЙ ХУЛОСАЛАР ВА ТАВСИЯЛАР

Асосий хулосалар

1. Ўзбекистон Республикасидан бошқа мамлакатларга ишга жойлашиш учун кетаётган меҳнат мигрантлари учун яратилган муҳит таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кунда бу соҳада сезиларли ўзгаришлар юз берди. Ушбу масалани ҳал этишнинг долзарблиги миллий даражада эътироф этилган. Мамлакат раҳбарияти томонидан бир неча бор мамлакат иқтисодиётининг шаклланиши ва ривожланиши шароитида меҳнат ресурсларининг ўсиши кузатилаётгани, бошқа томондан, иш ўринларининг етишмаслиги сақланиб қолаётганлиги бот-бот таъкидланган. Ушбу муаммонинг мавжудлигини эътироф этган ҳолда, мамлакат раҳбарияти сўнги бир неча йил ичида меҳнат миграцияси соҳасида ҳуқуқий майдонни ислоҳ қилиш, жумладан, ҳукуматлараро битимларни имзолаш, мамлакат фуқароларини хорижда ишга жойлаштиришнинг янги механизмларини ўрнатиш, бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тизимидаги ушбу масалаларни ҳал этиш учун алоҳида масъул тузилмаларни ташкил этиш борасида улкан ишларни амалга оширди.

2. Бироқ шуни таъкидлаш керакки, турли мамлакатларга ишлаш учун кетаётган ОИВ билан касалланган одамларнинг аксарияти учун яратилган шарт-шароитлардан фойдаланиш бўйича чекловлар сақланиб қолмоқда: (1) қонуний ишлаш; (2) Вақтинчалик яшаш учун рухсатнома олиш; (3) Яшаш учун рухсатнома олиш учун ариза бериш; (4) Фуқароликни олиш ва ҳоказо. Бунга асосий тўсиқ - ОИВ тестини ўтказиш талабининг давом этиши - рухсатномаларни олишнинг асосий шартларидан биридир.

3. Барча меҳнат мигрантлари учун ОИВ тестини ўтказиш бўйича белгиланган талабларга қарамай, бандлик соҳасида ОБЯШ учун яратилган қонунчилик тўсиқлари ишламаяпти: ОИВ билан касалланган мигрантлар бошқа сабабларга кўра чет элга кетишади (чиқиш мақсади сифатида «қариндошларини зиёрат қилиш», « туризм / саёҳат» , «Даволаш» ва бошқаларни кўрсатадилар) ва ўша ерда қоладилар ҳамда ноқонуний секторда ишлайдилар: жисмоний шахслар қўлида, бозорларда, қурилиш майдончаларида ва ҳоказо.

4. Ноқонуний ишчи мақоми кўпинча мигрантни депортация қилиш ва кейинчалик мамлакатга киришни тақиқлаш билан таҳдид қилади. Бу чора-тадбирларнинг барчаси ушбу гуруҳ вакилларининг яширин режимга ўтишига ёрдам беради. Бундай ноаниқ мақомдаги мамлакатда қолиш ва ишлаш мигрантнинг ўзи ва унинг саломатлиги учун ҳам, у келган дав-

лат учун ҳам салбий оқибатларга олиб келади. Масалан, ОИВ мақомига эга бўлган ноқонуний ишчининг, қоида тариқасида, даволаниш, қўллаб-қувватлаш ва парваришлаш, хусусан, антиретровирус терапиядан фойдаланиш имконияти чекланган, бу муқаррар равишда унинг соғлиғи ёмонлашишига олиб келади. Меҳнат бозорида қонунийлаштирилмаган одамлар келган мамлакат учун бу инфекцияни тарқалиш хавфининг ошишига, иш берувчилар ўртасида меҳнат қонунчилиги соҳасидаги бузилишларнинг кўпайишига, солиқ тўлашдан бўйин товлаш, коррупция ва ҳуқуқбузарликларнинг сақланиб қолишига олиб келади.

5. Ижтимоий изоляция ва стигматизация, доимий муносабатларнинг йўқлиги, тил борасидаги тўсиқлар, беқарор моддий даража, тиббий хизматлардан фойдаланиш чекланганлиги - бу ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантлари дуч келадиган муаммоларнинг тўлиқ бўлмаган рўйхати.

6. Айни пайтда республикаимиз меҳнат мигрантлари ўртасида амалдаги ҳолат шундайки, Республика ОИТСга қарши кураш маркази РВҚТ ни сафар чиптаси бўлса, 3 ой муддатга беради. Бундан ташқари, дори-дармонларни чет элга жўнатишни ташкил эта оладиган ишончли шахс (масалан, яқин қариндошлар) учун ҳужжатларни расмийлаштириш имконияти мавжуд. Ушбу механизмни амалга оширишнинг асосий шарти CD-4 ва вирус юки бўйича лаборатория натижаларини мунтазам равишда тақдим этишдир. Бунда тест синовлари ва натижаларни жўнатиш бўйича барча харажатлар мигрант томонидан қопланади.

7. ОИВ билан яшаётган ноқонуний мигрантлар ўз мавқеини ошқор қилишдан қўрқиб, камдан-кам ҳолларда тиббий муассасаларга борадилар ва ўз мамлакатидан керагича антиретровирус дори-дармонларни олиб кела олмайдилар. Ишончли шахслар томонидан даволовчи моддаларни ўтказиш механизмлари ҳар доим ҳам самарали ва / ёки ўтказишнинг имкони йўқ, чунки кўпинча бу ОИВ ҳолатини қариндошлари ёки танишларидан бирига ошқор қилишни талаб қилади. ОБЯШларнинг бир қисми бунга рози бўлишни истамайдилар. Натижада, бу муаммолар ушбу гуруҳда даволанишга риоя қилишнинг пасайишига, саломатлик ҳолатининг ёмонлашиши хавфини оширишга, шунингдек, ОИВнинг янада тарқалишига олиб келади.

8. Ўзбекистон Республикаси фуқаролари учун ташқи меҳнат миграциясининг асосий тўсиқлари сифатида ташқи меҳнат миграциясини тартибга солишнинг етарли даражада ишлаб чиқилмаган ҳуқуқий асосини аниқлаш мумкин. ОИВга чалинганлар ҳамжамияти нуқтаи назаридан, ОИВ тестини ўтказиш бўйича давом этаётган талаблар қонунийлаштириш ва чет элда ишга жойлашиш учун рухсатнома олиш омили сифатида биринчи ўринга чиқади.

9. ОИВ инфекциясининг мавжудлиги сабабли қонуний патент олишнинг мумкин эмаслиги мигрантларнинг ўзлари (ноқонуний меҳнат фаолияти, тижорат жинсий алоқа хизматлари) ва мезбон мамлакат фуқаролари орасида (масалан, ОИВ инфекциясининг мавжуд эмаслиги тўғрисидаги патентлар ва сертификатларни ноқонуний сотиш, миграция қоидаларини бузиш ва бошқаларни яшириш учун пора олиш) маъмурий ҳуқуқбузарликларга олиб келади.

10. Мамлакат ичида чет эл фуқароларини уларда ОИВ (одамда иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касалликнинг олдини олиш тўғрисидаги қонуннинг янги таҳририда) аниқланганда депортация қилиш тўғрисидаги Низом бекор қилинишига қарамасдан, расмий равишда Ўзбекистон Республикасида ишлаш учун жалб этиладиган барча чет эл фуқаролари учун инфекция йўқлиги тўғрисидаги ҳужжат талаби сақланиб қолмоқда.

11. Меҳнат мигрантларининг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ҳукуматлараро келишувларнинг етишмаслиги, фуқаролар кўпинча иш излашда кетадиган мамлакатларнинг ваколатхоналари доирасида сақланиб қолмоқда.

12. Мутахассислар фуқароларнинг хориждаги меҳнат бозорида фаолият юритаётган хусусий компаниялар ўртасида институционал салоҳиятнинг пастлиги ва иш тажрибаси мавжуд эмаслиги ҳам қайд этилган.

13. Вазият таҳлили хорижга ишга жойлашиш учун кетаётган ОБЯШ ҳам-жамиятининг вакиллари билан ишлаётган нодавлат нотижорат ташкилотларида иш тажрибаси етарли эмаслигини аниқлаш имконини берди. Ҳозирги вақтда, юқорида таъкидланганидек, бу иш АРТ дан фойдаланиш, даволаниш ва парвариш қилишни таъминлаш, маслаҳат бериш ва чет элдаги ҳамкор ННТларга йўналтиришни бўйича вақти-вақти билан амалга ошириладиган, тарқоқ ҳаракатлар билан чекланган.

14. Тадқиқот чет элда меҳнат миграциясида бўлган ва/ёки мамлакатга қайтиб келган ОБЯШ гуруҳи вакилларини қўллаб-қувватловчи ташаббусларни амалга ошириш учун ННТ ларни молиявий ва қўллаб-қувватлаш дастурларининг йўқлиги қайд этди.

15. Мамлакатдан ташқарида меҳнат миграциясида бўлган ОБЯШ гуруҳи вакилларининг ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилиш бўйича мавжуд миллий мувофиқлаштириш механизмларидан ННТлар томонидан паст даражада фойдаланилмоқда.

16. Хориждан қайтган меҳнат мигрантлар учун ҳам умумий гуруҳ сифатида, ҳам, хусусан, ОБЯШ гуруҳи учун реинтеграция дастурлари мавжуд эмас.

17. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаш учун жалб қилинган ОИВ инфекцияси билан касалланган хорижий фуқаролар билан ишлаш механизмларининг яхши ишлаб чиқилмаганлиги.

Асосий тавсиялар

Ўрганиш натижаларига кўра, чет элга ишга жойлашиш мақсадида кетаётган ОБЯШ гуруҳи вакиллари учун янада қулай шароитлар яратиш бўйича бир қатор асосий тавсияларни таклиф қилиш мумкин.

1. ОИВ инфекцияси, сил ва безгак тарқалишига қарши курашиш соҳасида халқаро ва хорижий ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликни таъминлаш ҳамда донор маблағларни жалб этиш бўйича Идоралараро эксперт Кенгаши (ИЭК) нинг фаолияти доирасида Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва хорижий фуқаролар ўртасида меҳнат миграцияси билан боғлиқ масалаларни, ижобий ОИВ тестига эга бўлган фуқароларни ишга жойлаштириш масалаларини муҳокама қилиш. ОИВ аниқланган фуқароларнинг ноқонуний равишда чет элда ҳамда, чет эл фуқароларининг мамлакат ичида бўлиши билан боғлиқ таҳдидларни баҳолаш. Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузуридаги Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги мутахассисларини жалб этган ҳолда ушбу масала бўйича ишчи гуруҳ тузиш имкониятини кўриб чиқиш.

2. Меҳнат фаолиятини амалга ошириш мақсадида чет элга чиқишда ҳам, меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун республикага келаётган чет эл фуқароларига ҳам ОИВ инфекциясига мажбурий тестдан ўтишга қўйиладиган талабларни ички меъёрий ҳужжатлардан чиқариб ташлаш имконияти кўриб чиқиш. Асосий манфаатдор томонлар билан ушбу йўналишда мулоқотни бошлаш учун зарур бўлган асосий қадамларни аниқлаш.

3. ОИВ инфекцияси билан касалланганлар ишга жойлашиш мақсадида кўпроқ борадиган давлатлардаги ОИВга чалинганлиги тасдиқланган меҳнат мигрантлари учун ОИВга тест синовларини ва депортация талабларини бекор қилиш бўйича муҳокамаларни бошлаш. Хорижий давлатларнинг асосий манфаатдор томонлари, хусусан, қўшни давлатлар билан ушбу йўналишда мулоқотни бошлаш учун зарур бўлган асосий қадамларни белгилаш.

4. ОИВ билан касалланган одамларга РВҚТдан фойдаланиш имконияти, тест қилиш, даволаш, қўллаб-қувватлаш ва чет элда қўллаб-қувватлаш механизмини такомиллаштириш. Шу мақсадда нодавлат нотижорат ташкилотларининг ОИВ билан касалланган одамларни чет элда ишга жойлаштириш бўйича қўллаб-қувватлаш имкониятларини кўриб чиқиш, шунингдек, Ўзбекистондан меҳнат мигрантларининг ҳақиқий яшаш жойи бўйича ОИВ инфекцияси билан боғлиқ тиббий хизматлардан фойдаланишини таъминлаш имконини берадиган маҳаллий ва минтақавий молиявий механизмларни ишлаб чиқишга қўмаклашиш.

5. ОИВ тарқалишини олдини олиш, ОИВ бўйича тестдан ўтиш ва маслаҳат бериш масалалари бўйича аҳолини хабардор қилиш дастурларини кучайтириш.

6. Амалдаги меҳнат мигрантларини тайёрлаш дастурларига ОИВ инфекцияси ҳақида ахборот бериш масалалари: ОИВнинг юқиш ва юқмаслиги йўллари, текшириш усуллари, маслаҳат ва тест марказлари, ОИВ билан касалланган шахсларни қўллаб-қувватлашнинг амалдаги дастурлари ва бошқаларни киритиш.

7. ОБЯШ гуруҳи вакилларининг чет элдаги турли мамлакатларга ишга жойлашиш учун кетаётганда ОИВ инфекциясини текширишга қўйиладиган жорий талаблар, даволанишга юқори даражада риоя қилиш ва АРТ дан фойдаланиш, ёндош касалликларни текшириш ва даволашни таъминлаш зарурлиги тўғрисида хабардорлигини кучайтириш.

8. Халқаро донор ташкилотлар билан биргаликда ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантларини қўллаб-қувватловчи ННТларни қўллаб-қувватлаш учун махсус грант дастурларини яратиш имкониятларини муҳокама қилиш. Ушбу дастурларда меҳнат миграцияси жараёнида ОИВ билан касалланган аёлларни қўллаб-қувватлаш бўйича алоҳида йўналишлар назарда тутилсин.

9. Тармоқ бирлашмаларини (МДХ доирасида ҳам, узоқ хориждаги ННТларни, шу жумладан халқаро жамоат институтларини жалб қилган ҳолда) ташкил этиш орқали ОИВ билан касалланган меҳнат мигрантларини қўллаб-қувватлаш бўйича тажрибага эга бўлган ННТлар ўртасида тажриба алмашиш дастурларини рағбатлантириш; виртуал ва реал семинарлар, конференциялар, ишчи учрашувлар, маслаҳатлашувлар ва бошқалар.

ФОЙДАЛАНГАН МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. А.В. Покровская^{1, 2}, В.В. Юмагузин³, Д.Е. Киреев¹, М.В. Винник³, В.В. Покровский¹ 1 Центральный научно-исследовательский институт эпидемиологии, Москва, Российская Федерация 2 Российский университет дружбы народов, Москва, Российская Федерация 3 Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Москва, Российская Федерация «Влияние миграционных процессов на ситуацию по ВИЧ-инфекции (аналитический обзор)»
<https://vestnikramn.spr-journal.ru/jour/article/download/1106/1093>
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси «Демографик ҳолат (2021 йил январ-июн)»
<https://stat.uz/ru/press-tsentri/novosti-goskomstata/10478-demograficheskaya-situatsiya-yanvar-mart-2021-goda-2>
3. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, «Бандлик даражаси»
<https://stat.uz/ru/ofitsialnaya-statistika/labor-market>
4. 2014-2020 йилларга мўлжалланган туристик мақсадлар учун мамлакатдан чиққан Ўзбекистон Республикаси фуқаролари сонининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши.
<https://stat.uz/ru/ofitsialnaya-statistika/social-protection>
5. 2014-2020-йилларда Ўзбекистон Республикасига туристик мақсадлар билан келган хорижий шахслар сонининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши.
<https://stat.uz/ru/ofitsialnaya-statistika/social-protection>
6. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат Кодекси, 21.12.1995
7. Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида» ги ЎРҚ-410-сонли қонуни, 22.09.2016
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузуридаги ташқи меҳнат миграцияси агентлигининг хорижий ваколатхоналарини очиш тўғрисида» ги ПҚ-3743-сонли қарори, 28.05.2018

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг ташқи меҳнат миграцияси тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3839-сонли Қарори, 05.07. 2018.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси “Чет элда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 713-сонли Қарори, 23.08.2019.
11. Ўзбекистон Республикасининг “Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида”ги Қонуни, 09.06.2018
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси фуқароларини чет элда уюшган ҳолда ишга жойлаштириш тизимини янада такомиллаштириш ва тубдан қайта кўриб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ 725-сонли Қарори, 12.09.2018
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хорижий давлатларнинг малакали мутахассислари томонидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4008-сонли Қарори, 11.07.2018.
14. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 31.12.2018 й., 1066-сон. Ўзбекистон Республикаси бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тўғрисида Низом
15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида хорижий ишчи кучини жалб этиш ва улардан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида « ги 244- сонил Қарори, 25.03.2019
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Чет элда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси фуқароларини ва уларнинг оила аъзоларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ-5785-сонли Фармони 20.08.2019
17. Ўзбекистон Республикасининг «Аҳоли бандлиги тўғрисида» ги қонуни, 28.04.2020.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4829-сонли Қарори, 15.09.2020.
19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 17-январдаги “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да 2017-2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5635-сон Фармони
20. “Одамнинг иммунитет танқислиги вируси (ОИВ инфекцияси) келтириб чиқарадиган касалликнинг тарқалишига қарши курашиш тўғрисида”ги Қонун, 23.09.2013
21. Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолининг санитария-эпидемиологик осойишталиги тўғрисида”ги Қонуни, 26.08.2015
22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 19.09.2007 йилдаги «Ислохотларни янада чуқурлаштириш ва соғлиқни сақлашни ривожлантириш давлат дастурини амалга оширишнинг асосий йўналишлари тўғрисида» ги Фармони
23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 03.04.2006 йилдаги «ОИТС, сил ва безгакка қарши кураш бўйича халқаро глобал фонднинг грант маблағларидан самарали фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Қарори
24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 26 декабрдаги «Ўзбекистон Республикасида ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ги Қарори
25. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 25 январдаги «Ўзбекистон Республикасида инсон иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касалликнинг тарқалишига қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Қарори
26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 22.06.2018 йилдаги «Одамда иммунитет танқислиги вирусини келтириб чиқарадиган касалликнинг тарқалишига қарши курашиш ҳамда шифохона ичидаги инфекцияларнинг олдини олишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ги Қарори

27. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 10 августдаги «Одамда иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик тарқалишига қарши курашиш тўғрисида «ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Қарори

28. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 24.05.2018 йилдаги «ОИВнинг олдини олиш ва Ўзбекистон Республикасида тиббий ёрдам олишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги 336-сонли буйруғи